

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему «Нерівномірність глобального розвитку: соціально-економічний
вимір»**

здобувача Мельника Назарія Миколайовича

Наукова керівниця: д.е.н., професорка Яценко Ольга Миколаївна

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професорка Циганкова Т.М.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА
спеціальність 051 Економіка
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
Ярослава СТОЛЯРЧУК

_____ 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Тетяна ЦИГАНКОВА

_____ 2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Мельнику Назарію Миколайовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Нерівномірність глобального розвитку: соціально-економічний вимір»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "___" _____ 2024 р. №___

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах _____

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні засади дослідження феномену нерівномірності глобального розвитку
(назва розділу)	
Розділ 2	Глобальна та національна парадигми забезпечення стійкого рівномірного соціально-економічного розвитку
(назва розділу)	
Об'єкт дослідження:	процеси та явища, які визначають соціально-економічну нерівність у світі
Предмет дослідження:	умови, чинники та фактори, що призводять до виникнення соціально-економічної нерівності у світі і її вплив на розвиток суспільства
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	дослідження соціально-економічного виміру нерівномірності глобального розвитку та обґрунтування напрямів її зменшення

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	1. розкрити теоретичні засади дослідження фінансових криз, їх сутніс класифікацію та причини їх виникнення;
	2. виокремити макроекономічні індикатори світових фінансових криз;
	3. проаналізувати методологічне підґрунтя оцінки макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз.
У розділі 2	1. дослідити циклічність економічного розвитку та наслідки найбільших сучасних криз, їх взаємозв'язок;
	2. проаналізувати вплив світових фінансових криз на українську економіку;
	3. обґрунтувати механізми запобігання та протидії фінансовим кризам.

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)

Яценко О. М.
(Прізвище та ініціали)

« » 2024 р.

Завдання одержав
здобувач

(підпис)

Мельника Н. М.
(Прізвище та ініціали)

« » 2024 р.

Відгук
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Мельник Назарій Миколайович
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

На тему: «Нерівномірність глобального розвитку: соціально-економічний вимір».

1. *Актуальність теми:* В сучасних умовах глобальна економіка характеризується поглибленням глобальних диспропорцій з паралельним загостренням торговельних конфліктів, а прогрес та технології активно розвиваються і проблема нерівномірності соціально-економічного розвитку залишається гострою та актуальною, адже прямопропорційно чинить вплив на стан суспільства.
2. *Позитивні риси кваліфікаційної роботи:* КБР є цілісним, завершеним дослідженням, її структура та зміст логічно побудовані, дозволяють розкрити авторський підхід до розуміння нерівномірності глобального соціально-економічного розвитку. В роботі використаний достатній методичний інструментарій дослідження.
3. *Наявність самостійних розробок автора:* Мельник Н. М. дослідив циклічність економічного розвитку та наслідки найбільших сучасних криз, їх взаємозв'язок; проаналізував вплив світових фінансових криз на вітчизняну економіку. Довів, що вирішальним напрямом дій у боротьбі з соціально-економічною нерівністю є реалізація справедливої та ефективної політики, яка забезпечує рівність можливостей, розвиває людський капітал і створює умови для участі всіх громадян у процесах соціально-економічного розвитку. Акцентував увагу, що важливою є міжнародна співпраця та обмін досвідом у реалізації стратегій зменшення нерівності.
4. *Цінність теоретичних висновків і практичних рекомендацій:* Автор розкрив теоретичні засади дослідження фінансових криз, їх сутність, класифікацію та причини їх виникнення; виокремив макроекономічні індикатори світових фінансових криз; довів, що підвищення рівня інноваційного розвитку національної економіки потребує реалізації комплексу стратегічних, економічних, нормативно-правових та соціальних заходів. Обґрунтував, що Україна має величезний потенціал для інноваційної трансформації, тому використання цього потенціалу сприятиме активізації інвестиційної діяльності та покращенню функціонування всієї економічної системи країни.
5. *Наявність недоліків:* робота виграла б, якби автор здійснював аналіз не лише допомогою доступних показників, таких як коефіцієнт Джині, індекс Джині, частка бідних тощо, а й застосовував економетричні методи моделювання.
6. *Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:* Кваліфікаційна бакалаврська робота є завершеною науковою працею, має теоретичну і практичну цінність, відсутні порушення академічної доброчесності, відповідає встановленим методичним вимогам і може бути допущена до захисту перед ЕК.

Науковий керівник

(підпис)

д.е.н., професор

(науковий ступінь, учене
звання)

Яценко О.М.

(прізвище, ініціали)

“03” червня 2024 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 94 сторінок, 8 таблиць, 20 рисунків, список використаних джерел з 76 найменувань.

Нерівномірність глобального розвитку: соціально-економічний вимір

Об'єктом дослідження є процеси та явища, які визначають соціально-економічну нерівність у світі.

Предметом дослідження є умови, чинники та фактори, що призводять до виникнення соціально-економічної нерівності у світі і її вплив на розвиток суспільства.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження соціально-економічного виміру нерівномірності глобального розвитку та обґрунтування напрямів її зменшення.

Завданнями роботи є:

- розкрити теоретичні засади дослідження економічної нерівності та економічної стратифікації, їх види та взаємозв'язок;
- визначити кількісні та якісні ознаки соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі;
- ідентифікувати джерела та чинники посилення нерівності у глобальному та локальних проявах;
- проаналізувати нерівномірність економічного розвитку країн світу та механізми нівелювання глобальної асиметричності;
- дослідити участь України у соціально-економічних вимірах глобального розвитку та оцінити її показники;
- обґрунтувати інноваційну парадигму розвитку економіки України в контексті подолання соціально-економічного розриву, а також розробити рекомендації для урядів, міжнародних організацій та громадськості щодо подолання нерівності та сприяння сталому та збалансованому розвитку.

Методами дослідження кваліфікаційної бакалаврської роботи виступали: методи індукції та дедукції, логічний метод, історичний метод, метод порівняльного аналізу, метод наукової абстракції, системний підхід, структурно-

функціональний метод, метод узагальнення, методи аналізу та синтезу, методи графічного, статистичного та факторного аналізу, літературний огляд, порівняльний аналіз.

Теоретичні та практичні результати: Результати дослідження надають практичні рекомендації для урядів, міжнародних організацій та громадськості зменшення нерівності та сприяння сталому розвитку. Отримані результати служать основою для розробки ефективних політик, програм та проектів, спрямованих на збалансований розвиток суспільства та забезпечення соціальної справедливості. Такі результати можуть бути використані для прийняття рішень у сфері економічної, соціальної та політичної політики, спрямованих на покращення якості життя людей та підвищення рівня їхнього благополуччя.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи: 2024 р.

Рік захисту роботи: 2024 р.

Ключові слова: нерівномірність глобального розвитку, рівень нерівності між країнами, соціально-економічний вимір, коефіцієнт Джині, індекс Джині, збалансований розвиток.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ НЕРІВНОМІРНОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Економічна нерівність та економічна стратифікація: їх види та взаємозв'язок	6
1.2. Кількісні та якісні ознаки соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі	18
1.3. Джерела та чинники посилення нерівності у глобальному та локальних проявах	30
РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РІВНОМІРНОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	41
2.1. Нерівномірність економічного розвитку країн світу та механізми нівелювання глобальної асиметричності	41
2.2. Україна у соціально-економічних вимірах глобального розвитку	56
2.3. Інноваційна парадигма розвитку економіки України в контексті подолання соціально-економічного розриву	68
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження соціально-економічної нерівності є актуальним завданням для політиків і міжнародних організацій, а також для академічних кіл. Застосування ефективних методів зменшення нерівності вимагає вивчення причин нерівності та впровадження комплексних заходів, які враховують особливості кожної країни та регіону.

В сучасному світі, незважаючи на те, що прогрес та технології активно розвиваються, проблема нерівномірності глобального розвитку залишається актуальною та нагальною через свою складну природу, яка зумовлена не лише економічними аспектами, а й соціальними, які взаємопов'язані і впливають на стан суспільства.

Нерівність у соціально-економічному плані залишається однією з найбільших та найболючіших проблем, що ставить під загрозу стабільність суспільства та загальний прогрес людства. Хоча останні десятиліття принесли істотні досягнення у глобальному розвитку та зменшенні бідності, але ці блага досі розподіляються нерівномірно. На фоні швидкого технологічного прогресу, економічного зростання та глобалізації, багаті стають ще багатшими, тоді як бідні залишаються відстаючими, поглиблюючи тим самим існуючі рівні нерівності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень та публікацій свідчить про те, що нерівномірність глобального розвитку має складний, багатогранний характер та обумовлена різноманітними соціальними, економічними та політичними чинниками. Дослідження відомих вчених, таких як Амартія Сен, Джозеф Стігліц, та Томас Пікетт, встановлюють основні тенденції та фактори, що впливають на нерівномірність у глобальному розвитку.

Вітчизняні економісти, такі як Л.Антонюк, О.Білорус, В.Будкін, І.Бураковський, З.Варналій, А.Гальчинський, В.Геєць, І.Гладій, Б.Губський, О.Довгань, Г. Дугінець, Р.Зварич, І.Каленюк, Т.Кальченко, Г.Климко, Ю.Козак, Д.Лук'яненко, З.Луцишин, Ю.Макогон, С.Мочерний, О.Мозговий,

В.Новицький, Т.Орехова, Н.Резнікова, Т.Циганкова, О.Яценко, Т.Гордєєва, Г.Солодковська, Т.Тананайко та інш. досліджують останні події у глобалізованій економіці, а також аналізують асиметрії у соціально-економічному розвитку і фактори, які створюють глобальне конкурентне середовище, економічну дивергенцію та конвергенцію країн, глобальну фінансову інтеграцію та процеси техноглобалізму тощо.

Не зважаючи на значний обсяг наукових досліджень у цій області, існують питання, які залишаються невирішеними. Серед них - визначення ефективних стратегій та інструментів для зменшення рівня нерівності у світі та розвитку суспільства на основі принципів справедливості та соціальної солідарності.

Мета і завдання дослідження. Метою даної кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження соціально-економічного виміру нерівномірності глобального розвитку та обґрунтування напрямів її зменшення.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні засади дослідження економічної нерівності та економічної стратифікації, їх види та взаємозв'язок;
- визначити кількісні та якісні ознаки соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі;
- ідентифікувати джерела та чинники посилення нерівності у глобальному та локальних проявах;
- проаналізувати нерівномірність економічного розвитку країн світу та механізми нівелювання глобальної асиметричності;
- дослідити участь України у соціально-економічних вимірах глобального розвитку та оцінити її показники;
- обґрунтувати інноваційну парадигму розвитку економіки України в контексті подолання соціально-економічного розриву, а також розробити рекомендації для урядів, міжнародних організацій та громадськості щодо подолання нерівності та сприяння сталому та збалансованому розвитку.

Об'єктом дослідження є процеси та явища, які визначають соціально-економічну нерівність у світі. *Предметом дослідження* є умови, чинники та

фактори, що призводять до виникнення соціально-економічної нерівності у світі і її вплив на розвиток суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення мети, у ході дослідження були використані різноманітні методи, зокрема методи індукції та дедукції, логічний метод, історичний метод, метод порівняльного аналізу, метод наукової абстракції, системний підхід, структурно-функціональний метод, метод узагальнення, методи аналізу та синтезу, методи графічного, статистичного та факторного аналізу, літературний огляд, порівняльний аналіз.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Результати дослідження надають практичні рекомендації для урядів, міжнародних організацій та громадськості зменшення нерівності та сприяння сталому розвитку. Отримані результати служать основою для розробки ефективних політик, програм та проєктів, спрямованих на збалансований розвиток суспільства та забезпечення соціальної справедливості. Такі результати можуть бути використані для прийняття рішень у сфері економічної, соціальної та політичної політики, спрямованих на покращення якості життя людей та підвищення рівня їхнього благополуччя.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження включає дані міжнародних організацій, таких як Всесвітня банк, Міжнародний валютний фонд, щодо економічної нерівності, рівня бідності, доступу до освіти та охорони здоров'я, трудової зайнятості тощо, офіційні звіти та документи, опубліковані Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Всесвітнім банком, Організацією Об'єднаних Націй та Інститутом досліджень соціальних проблем.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ НЕРІВНОМІРНОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Економічна нерівність та економічна стратифікація: їх види та взаємозв'язок

Питання економічної нерівності та економічної стратифікації різко постає у сучасному світі, у якому ми хоч і прагнемо до рівності прав та можливостей громадян з різних соціальних груп та прошарків, та все ще маємо зростаючий розрив між бідними та заможними, і в якому тренди до глобалізації доволі часто змінюються протекціоністськими поглядами.

Економічна нерівність є глибоко укоріненою проблемою, що стосується сучасного суспільства на всіх його рівнях розвитку. Поняття економічної нерівності можна трактувати як нерівний розподіл доходів і можливостей між різними групами суспільства.

Історично склалася довгострокова тенденція до зростання економічної нерівності з плином часу. Винятком у сучасну епоху є зменшення економічної нерівності під час двох світових війн. Хоча глобалізація зменшила нерівність між країнами, вона збільшила нерівність серед населення в більшості країн. Нерівність у доходах між країнами досягла піку в 1970-х роках, коли світовий дохід розподілявся на "багаті" та "бідні" країни. З того часу рівні доходів у різних країнах зближуються, і більшість людей зараз живуть у країнах із середнім рівнем доходу. Однак нерівність серед населення в більшості з них значно зросла за останні 30 років, особливо серед розвинених країн [1].

Цікавим є те, що, поки нерівність між країнами має тенденцію до зменшення, розриви в середині країн зростають. Розрив між середнім доходом 50% людей з найнижчим рівнем і 10% людей з найвищим рівнем доходів збільшився майже вдвічі за останні два десятиліття, згідно зі звітом Всесвітньої

бази даних про нерівність за 2022 рік [2]. Ця тенденція свідчить про те, що внутрішня нерівність між країнами набуває все більшого значення, поки загальний розподіл багатства між країнами вирівнюється. Зростання розриву між нижнім і верхнім класами в країні свідчить про системні проблеми, які повинні бути розглянуті та вирішені. Це може мати серйозні соціальні, економічні та політичні наслідки, і вимагає комплексного підходу до розв'язання проблем економічної нерівності на національному та глобальному рівні.

Для того щоб глибше зрозуміти взаємозв'язок між поняттями економічної нерівності та економічної стратифікації, розберемо сутність та види кожного з них. Економічна нерівність - це ситуація, коли існує різниця, пов'язана з доходами, багатством чи економічним добробутом між різними представниками населення географічного району.

Економічна нерівність означає нерівномірний розподіл багатства, доходів або ресурсів між окремими особами чи групами в межах суспільства або між різними суспільствами. Це багатогранне поняття, яке охоплює різні виміри, включаючи, але не обмежуючись, нерівність доходів, нерівність багатства та нерівність можливостей [3].

Економічна нерівність, особливо на глобальному рівні, виникає з різноманітних причин, що взаємодіють між собою. Перш за все, це нерівний доступ до ресурсів та міжнародних ринків, адже країни з розвиненими економіками мають значні переваги в цьому плані. Вони можуть використовувати ці переваги, щоб утримувати менш розвинені країни у стані економічної залежності та відсталості.

Рівень освіти, навичок, здоров'я та доступ до ресурсів, які збільшують продуктивність праці, також впливають на економічну нерівність. Країни з високим рівнем людського капіталу можуть мати кращі можливості для економічного зростання та розвитку, в той час, як країни з недостатніми інвестиціями у людський капітал можуть стикатися зі значною економічною нерівністю. Високий рівень безробіття та низька оплата праці також можуть

ускладнювати здатність індивідуумів отримувати достатні доходи для задоволення основних потреб, що сприяє зростанню економічної нерівності.

Також причиною цього процесу є різниця в рівні технологічного розвитку між країнами. Розвинені країни мають більший доступ до передових технологій і інновацій, що дозволяє їм ефективніше використовувати ресурси та збільшувати продуктивність. У той час як менш розвинені країни можуть залишатися відсталими у цьому аспекті, що призводить до збільшення економічного відставання і нерівності між ними та розвинутими економіками.

Значно впливає на економічну нерівність і наявність корупції. Корупція може значно обмежувати економічний потенціал країн, оскільки вона спричиняє нерівний розподіл ресурсів та створює перешкоди для розвитку справедливих та ефективних економічних систем. В країнах з високим рівнем корупції, гроші та можливості концентруються у вузькому колі еліти, тоді як решта населення стикається з обмеженими можливостями та доступом до ресурсів і послуг. Це створює додаткові перешкоди для розвитку та поглиблює економічну нерівність між країнами. Крім того, корупція може сприяти нестабільності економічної системи, що ще більше ускладнює можливість зростання та розвитку.

Якщо розглядати економічну нерівність на мікрорівні, тобто між людьми однієї країни, то також можна виявити різноманітні фактори та причини, що впливають на цю динаміку. Насамперед значну роль у формуванні доходів відіграють знову-таки освіта та доступ до ринку праці. Попит на кваліфікованих працівників все більш зростає, тоді як некваліфікована праця стає менш вигідною. З іншого боку, багатіші соціальні групи мають більше можливостей здобути високоякісну освіту та медичну допомогу, в той час, як менш забезпечені шари населення часто стикаються з обмеженими ресурсами у цих сферах.

Інший фактор полягає у наявності різних рівнів фінансової грамотності та здатності до ефективного управління фінансами, що може впливати на здатність накопичувати багатство. Крім того, система оподаткування, правова система та

політика державного регулювання також можуть впливати на розподіл доходів та майна серед населення, сприяючи або стримуючи економічну нерівність.

В деяких країнах, нерівність між чоловіками та жінками в оплаті праці та доступі до ринку праці також може призводити до зростання економічної нерівності, особливо у групах, що піддаються дискримінації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що економічна нерівність може виникати з різних причин, як на глобальному, так і на мікрорівні, а взаємодія цих причин створює складну мережу.

У таблиці нижче наведені різні види економічної нерівності та їх сутність (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. - Види економічної нерівності та їх сутність

Вид нерівності	Сутність поняття	Прояви	Наслідки	Методи боротьби
Нерівність доходів в	Цей тип економічної нерівності фокусується на нерівномірному розподілі доходів між окремими особами або домогосподарствами в суспільстві. Зазвичай вона вимірюється шляхом порівняння заробітків або рівнів доходів різних верств населення.	В економіці розподіл доходів охоплює те, як загальний ВВП країни розподіляється серед її населення.	Низькі доходи неминуче ведуть до бідності, неможливості задовольнити базові потреби та відчуття соціальної незахищеності. Нерівність може стати ґрунтом для соціальної напруженості, заворушень та злочинності. Вона також гальмує соціальну мобільність, адже люди з низькими доходами та нерівним доступом до освіти та інших ресурсів не мають можливості покращити своє життя.	- податкова політика, - програми соціального захисту, - підвищення мінімальної заробітної плати, - інвестиції у доступну освіту та професійну підготовку
Нерівність багатства	Це нерівність у володінні фінансовими ресурсами та активами між різними соціальними групами. Коли накопичується нерівно розподілений дохід, він перетворюється у нерівно розподілене багатство [4].	За даними міжнародного об'єднання Oxfam, найбагатший 1% світового населення володіють майже половиною світового багатства,	Зниження соціальної мобільності, загострення соціальних конфліктів, поглиблення проблем соціальної	- заходи, що спрямовані на поліпшення доступу до освіти та навичок, - реформи фінансової політики,

	Ця форма нерівності може бути значно вищою, ніж нерівність доходів, адже багатство може накопичуватися протягом життя та передаватися з покоління в покоління. Розподіл багатства відрізняється від розподілу доходу тим, що він розглядає економічний розподіл власності на активи в суспільстві, а не поточний дохід членів цього суспільства. [Wikipedia contributors. Distribution of wealth. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Distribution_of_wealth#cite_note-1] За даними Міжнародної асоціації з дослідження доходів і багатства, «світовий розподіл багатства є набагато більш нерівномірним, ніж розподіл доходу». [Davies, James B.; Sandström, Susanna; Shorrocks, Anthony F.; Wolff, Edward N. "Estimating the World Distribution of Household Wealth" (PDF). Institution/Country: University of Western Ontario, Canada; WIDER-UNU.]	тоді як найбідніша половина світу володіє лише 0,75% багатства [5]. Ці цифри відображають глибокий розрив у розподілі багатства, що має важливі наслідки для економіки та суспільства.	справедливості та загроза стабільності суспільства. Нерівність багатства може призвести до зосередження влади в руках невеликої групи людей, які мають непропорційний вплив на політичні процеси та економіку. Ця група може використовувати свою владу для того, щоб лобіювати політику, що їм вигідна, що може ще більше посилити нерівність.	- політика соціального захисту, - заходи щодо регулювання фінансового сектору та розширення можливостей для доступу до кредиту та інвестицій для менш забезпечених верств суспільства.
Нерівність споживання	Відображає різницю у рівнях споживання товарів і послуг між різними індивідами, групами або регіонами в суспільстві. Ця форма економічної нерівності виникає з різниці в доходах, доступі до ресурсів та можливостей споживання.	Різниця в якості життя, доступі до освіти, здоров'я, культурних та розважальних послуг. Наприклад, багаті шари суспільства можуть мати можливість придбати більше розкішних товарів і послуг, тоді як менш забезпечені верстви можуть бути обмежені у своїх можливостях споживання та доступу до соціальних послуг.	Підсилює економічну нерівність, знижує якість життя для менш забезпечених груп населення, збільшує соціальні розриви та стає перешкодою для соціальної справедливості та розвитку суспільства.	- заходи, спрямовані на підвищення доступу до освіти, здоров'я та культурних ресурсів, - розвиток соціальних програм, - забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства.

Джерело: доповнено [4, 5]

Згідно зі звітом Oxfam [5] про глобальну нерівність за 2021 рік, пандемія COVID-19 збільшила економічну нерівність. Звіт свідчить про те, що найбагатші люди на Землі зазнали найменших збитків і найшвидше відновили свої статки: статки мільярдерів зросли на 3,9 трильйона доларів, а кількість людей, які живуть за 5,50 доларів на день, зросла на 500 мільйонів. Джозеф Стігліц, економіст, стверджує, що «найбільш значним наслідком» пандемії буде зростання економічної нерівності як між розвиненими країнами, що розвиваються, так і між розвиненими країнами, що розвиваються.

А вже згідно зі звітом Oxfam, опублікованим у 2024 році [6], приблизно п'ять мільярдів людей стали біднішими, а статки п'яти найбагатших людей подвоїлися. Це показує зростання нерівності. Звіт попереджає, що поточні тенденції призводять до того, що протягом десятиліття у світі з'явиться перший трильйонер. Крім того, подолання бідності по всьому світу стає все менше реальним.

Для того щоб глибше розкрити сутність поняття соціально-економічної стратифікації (далі як «економічна стратифікація») варто спочатку розглянути більш широке поняття соціальної структури.

Соціальна структура - це сукупність соціальних груп, що розрізняються за становищем у суспільстві. Аналіз соціальної структури суспільства має тривалу історію. Ще Платон у моделі соціальної структури суспільства виокремлював такі складові: філософів, керівників держави, воїнів, робітників (селяни, ремісники). Інше уявлення в соціальній структурі розробив видатний соціаліст Фур'є, який висував п'ять класів: двір, знать, буржуазія, народ, чернь. Кожен клас ворогує з іншим. Над усіма класовими суперечностями панує основна — між багатими і бідними. Спільним для цих двох уявлень про соціальну структуру є, по-перше, те, що визначена безліч соціальних груп розрізняються між собою функціями в суспільстві та за розміром багатства. По-друге, і за Платоном, і за Фур'є, в основі соціальних прошарків — позиції, які вони обіймають у суспільстві: влада, багатство, можливість (неможливість) привласнення.

Сучасним інструментом, який дає змогу вивчити соціальну структуру суспільства, є теорія соціальної стратифікації [7].

Багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували питання соціальної стратифікації суспільства та економічної нерівності. До них належать Е. Лібанов, Н. Римашевська, В. Масальський, П. Сорокіна, М. Тарусіна, К. Девіса, У. Мур, П. Бурд'є, М. Кон, У. Ворнер і ін.

Для визначення соціальної стратифікації та економічної нерівності було проведено ретельний аналіз літературних джерел з цього питання. Це дозволило визначити наступні критерії стратифікації суспільства, наведені в табл. 2.

Таблиця 1.2. - Критерії стратифікації суспільства

Назва теорії стратифікації	Критерії соціального розшарування та нерівності в суспільстві
Концепція засновника теорії стратифікації П. Сорокіна	Розрізняв три види стратифікаційних структур: - економічна (за критеріями доходів та багатства); - політична (за критеріями впливовості та відношення до влади); - професійна (за критеріями професійних компетентностей, успішного виконання соціальних ролей, володіння певними творчими навиками).
Теорія стратифікації Л. Уорнера (репутаційна теорія стратифікації)	Критерії стратифікації: престиж професії, рівень доходу та володіння власністю, рівень освіти. На підставі даних критеріїв розрізняється шість класів (страт): 1) вищий-вищий – представники впливових династій; 2) нижчий-вищий – банкіри, визначні політики, власники великих фірм; 3) вищий-середній – визначні бізнесмени, юристи, лікарі, наукова еліта, видатні діячі культури та спорту; 4) нижчий-середній – наймані робітники різних професій, які займаються розумовою працею; 5) вищий-нижчий – наймані робітники, які займаються фізичною працею; 6) нижчий-нижчий – представники маргінальних груп населення.
Функціоналістська теорія соціальної стратифікації (Э. Дюркгейм, Т. Парсонс, К. Девіс, У. Мур)	Соціальна нерівність базується на розподілі праці та визначається значимістю функцій, що виконуються для суспільства й престижем професії. При цьому критеріями соціальної нерівності є: - якісні характеристики людини, якими вони володіють з народження; - рольові (функціональні) характеристики, які визначаються набором компетентностей, якими володіє людина; - характеристики, що обумовлені володінням певними матеріальними та духовними цінностями.

Продовження таблиці 1.2

Теорія М. Вебера	Головні критерії визначення стану людини в стратифікаційній системі: 1) майнова нерівність; 2) соціальний престиж; 3) приналежність до певних політичних кругів або партій.
Теорія П. Бурд'є	Критерії розшарування в суспільстві: - економічний, що включає рівень доходу, наявність у власності рухомого та нерухомого майна, заощаджень, фінансових активів тощо; - культурний, що включає рівень освіти, особливі знання та вміння, стиль життя; - символічний, що включає авторитет у колективі, групі, суспільстві, престиж виконуваної справи, репутацію; - соціальний, що включає соціальні зв'язки, ролі, дії.
Теорії сучасної соціології	Критеріями соціальної стратифікації є: - дохід та його величина; - рівень освіти; - престижність професії; - багатство (величина накопичених доходів); - відношення до влади.

Джерело: [8, 9]

Економічна стратифікація, як явище, є невід'ємною складовою сучасного суспільства, де існує різноманіття у соціальному статусі та економічних можливостях громадян. Це стан у суспільстві, коли соціальні класи розділені за певними економічними ознаками та чітко проявляються різні економічні верстви або рівні. У таблиці 1.3. наведені основні види економічної стратифікації та їх сутність.

Таблиця 1.3. - Види економічної стратифікації та їх сутність

Вид економічної стратифікації	Сутність поняття
Стратифікація за доходами	Стратифікація за доходами означає поділ суспільства на різні економічні класи або категорії на основі рівня доходів окремих осіб або домогосподарств. Ці класи можуть включати вищий клас, середній клас і нижчий клас, з різним ступенем багатства, доступу до ресурсів і соціального статусу, пов'язаного з кожним з них.
Стратифікація за майновим станом	Стратифікація за майновим станом зосереджується на розподілі активів, власності та фінансових ресурсів між окремими особами або групами в суспільстві. Заможніші особи або сім'ї, як правило, мають вищий рівень накопичених активів, таких як нерухомість, інвестиції та заощадження, що забезпечує їм більшу економічну безпеку та можливості для економічного розвитку.

Продовження таблиці 1.3

Професійна стратифікація	Професійна стратифікація передбачає категоризацію осіб або груп на основі їхнього роду занять, професії або статусу зайнятості. Різні професії мають різний рівень престижу, доходу та соціального статусу, що сприяє розшаруванню суспільства. Професійна стратифікація може також відображати відмінності в освіті, навичках і доступі до можливостей працевлаштування.
Освітня стратифікація	Освітня стратифікація - це поділ суспільства на основі рівня освіти, академічних досягнень та доступу до освітніх можливостей. Вищий рівень освіти часто асоціюється з більшим потенціалом заробітку, соціально-економічним статусом і мобільністю, що призводить до стратифікації на основі освітніх досягнень.
Перехресні форми стратифікації	Економічна стратифікація перетинається з іншими формами соціальної стратифікації, включаючи гендерну, расову, етнічну та вікову. Перехресні перспективи підкреслюють, як численні виміри нерівності перетинаються і взаємодіють, формуючи досвід і можливості індивідів у суспільстві.
Глобальна економічна стратифікація	Глобальна економічна стратифікація охоплює відмінності в багатстві, доходах і розвитку в різних країнах і регіонах світу. Вона відображає нерівномірний розподіл економічних ресурсів, влади та можливостей у глобальному масштабі, що має наслідки для глобальної справедливості, розвитку та управління.
Розшарування між поколіннями	Стратифікація між поколіннями зосереджена на передачі економічних переваг або недоліків між поколіннями в сім'ях і суспільстві. Такі фактори, як спадковість, соціально-економічний статус батьків, доступ до освіти та економічних можливостей, впливають на соціально-економічні результати індивідів у різних поколіннях.

Основними типами економічної стратифікації є:

- Класова стратифікація, за якої суспільство поділяється на різні класи на основі таких факторів, як дохід, багатство, професія та освіта.
- Кастова система – це соціальна стратифікація, заснована на спадкових уявленнях про релігійний і соціальний статус, коли люди при народженні належать до певних соціальних класів.
- Станова система, що означає поділ суспільства на дворянство, духовенство та простолюди на основі власності на землю та привілеїв, пов'язаних з кожним класом.
- Ієрархія статусів, тобто соціальне ранжування, засноване на престижі, повазі та соціальному становищі в суспільстві.

Важливим аспектом є вплив економічної стратифікації на економічний розвиток країни в цілому. Високий рівень стратифікації може призвести до зменшення продуктивності та інноваційності, оскільки він обмежує доступ до ресурсів та можливостей для значної частини населення.

Економічна нерівність та економічна стратифікація - це тісно пов'язані між собою поняття, які описують різні аспекти нерівномірного розподілу економічних ресурсів, можливостей та результатів у суспільстві. Хоча вони можуть зосереджуватися на різних вимірах нерівності, вони взаємопов'язані і часто підсилюють одне одного. Сфери взаємозв'язку між цими поняттями показані на рис. 1.1.

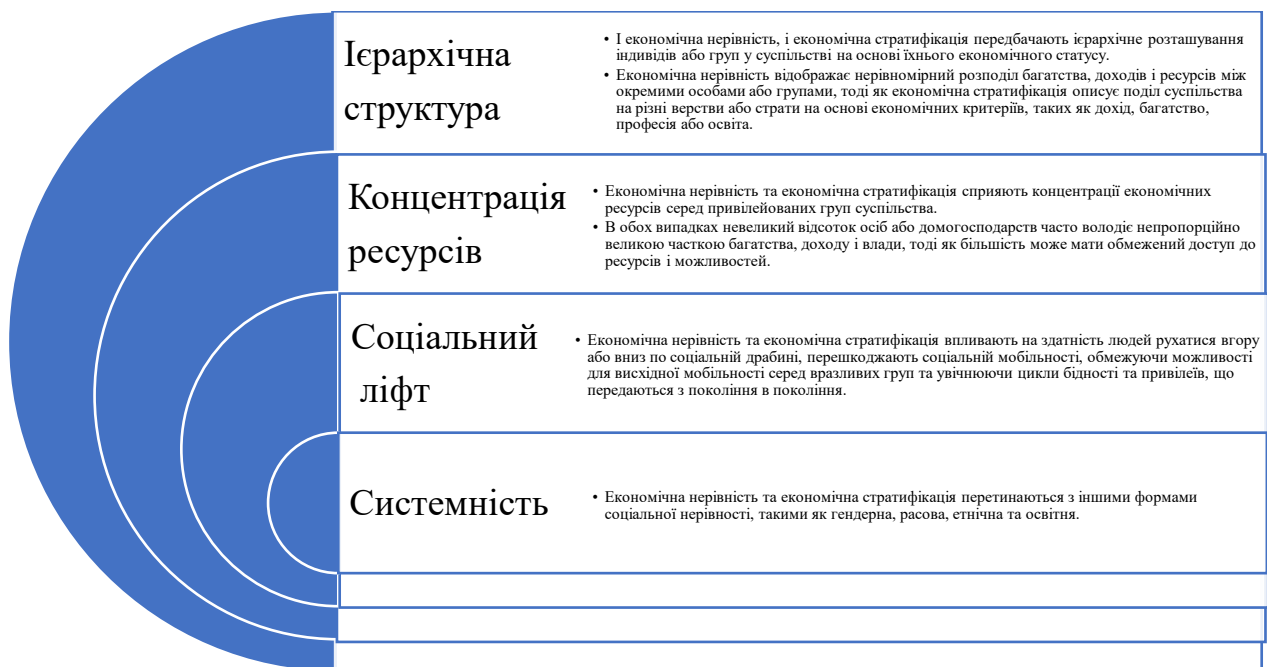

Рис. 1.1. Сфери взаємозв'язку між економічною нерівністю та економічною стратифікацією.

Стратифікація суспільства реалізується шляхом економічного відбору, який визначає соціальний статус окремих осіб та груп. Особи з вищим соціальним статусом мають доступ до кращих ресурсів та вищих доходів, які часто забезпечуються власністю, якісною освітою та перевагами на ринку праці. У той же час, особи, що перебувають у низькому соціальному класі, зіштовхуються з

обмеженими можливостями, обмеженим доступом до ресурсів та низьким рівнем доходу.

Цей взаємозв'язок може мати важливі наслідки для суспільства. Наприклад, коли економічна нерівність підтримує економічну стратифікацію, це може призводити до збільшення соціальних розривів та нерівності у доступі до можливостей.

З іншого боку, зниження економічної нерівності та підвищення рівня доступу до можливостей може сприяти зниженню стратифікації та підвищенню соціальної мобільності. Це може створити суспільство, де люди мають більше однакових можливостей для досягнення успіху та підвищення свого статусу.

Отже, економічна нерівність є складною та багатогранною проблемою, яка відображається у нерівному розподілі ресурсів, можливостей та благ між різними соціальними групами. Її виявлення та аналіз потребує розгляду різних аспектів, таких як нерівність доходів, багатства та споживання. Нерівність може мати серйозні наслідки для суспільства. Для боротьби з економічною нерівністю необхідні комплексні заходи на рівні політики, економіки та соціальної сфери, спрямовані на створення більш справедливого та інклюзивного суспільства.

Перш за все, економічна нерівність виражається у різниці у розподілі матеріальних ресурсів, можливостей та доступу до впливових позицій у суспільстві. Ці нерівності можуть бути як природними, так і штучно створеними, і вони мають значний вплив на соціальні динаміки та стабільність суспільства.

Стратифікація, з іншого боку, описує ієрархічну організацію суспільства за рівнем матеріальних ресурсів, соціального статусу та влади. Ця стратифікація може бути вертикальною або горизонтальною, відображаючи рівність у владі та статусі або рівність у доступі до ресурсів між різними групами.

Нерівність у соціальних і економічних сферах завжди була присутня в будь-якому суспільстві, і її не завжди потрібно розглядати лише як негативну характеристику, коли мова йде про фактори, які сприяють прогресу країни.

Сьогодні все більше вчених, як зарубіжних, так і вітчизняних, вказують на те, що нерівність може сприяти економічному зростанню та багатьом іншим

соціально-економічним показникам. Ф. Чінгано, О. А. Чупріна, О. Ю. Назарова та О. О. Чупріна стверджують, що соціально-економічна нерівність стимулює венчурне інвестування, зокрема в освіту, оскільки це призведе до збільшення доходів у майбутньому, також через те, що багаті менше схильні до споживання, ніж бідні, рівень заощадження у країні зростатиме [10].

На нашу думку, і перше, і друге припущення є не зовсім правильними. Сучасні прихильники функціонального підходу наголошують на тому, що відсутність нерівності та стратифікації позбавляє людей можливості самовдосконалення та висхідної мобільності. Ці твердження є більш очевидними. Крім того, саме найбагатші члени суспільства забезпечують комерціалізацію найновіших технологій, стимулюючи інноваційний розвиток і науковий прогрес.

Багато емпіричних досліджень також виявили зв'язок між бідністю та соціально-економічною нерівністю. Зокрема, О. Примостка [11] стверджує, що в умовах обмеженості ресурсів соціально-економічна нерівність у країні безсумнівно заважатиме зменшенню бідності за будь-яких темпів економічного зростання та матиме негативний вплив на добробут населення. Крім того, не можна не погодитися з думкою Е. Лібанової та її колег [12], які стверджують, що нерівність і соціальна стратифікація призводять до криміналізації суспільства та збільшення концентрації інтересів, зокрема те, що доступ до влади є обмеженим для найбагатших громадян.

У цьому контексті також варто згадати про зв'язок між бідністю та тероризмом, оскільки наявність у суспільстві екстремально вбогих груп людей спричиняє агресивні настрої та нестійкість до маніпуляцій з боку ватажків терористичних угруповань.

Взаємозв'язок між економічною нерівністю та стратифікацією досліджується вже досить довгий час. Деякі економісти вважають, що економічна нерівність є причиною стратифікації, в той час, як інші стверджують, що стратифікація призводить до збільшення економічних нерівностей. Проте, очевидно, що обидва ці явища взаємопов'язані та посилюють одне одного.

Нерівний розподіл ресурсів може підтримувати наявну стратифікацію, в той час як стратифікація може створювати бар'єри для мобільності та збереження економічних нерівностей.

У світлі цього розуміння, важливою стає не тільки аналізувати ці явища, а й шукати шляхи подолання економічної нерівності та стратифікації. Створення політик, спрямованих на зменшення рівня нерівності, підвищення доступу до освіти та здоров'я, а також сприяння соціальній мобільності, може бути кроком до більш справедливого та рівноправного суспільства. Також важливо враховувати культурні, історичні та інші контекстуальні фактори при впровадженні таких заходів.

Але з іншого боку, у сучасному світовому контексті, важко уявити повну економічну рівність, і це може бути не тільки неможливим, але й не дуже бажаним. Сама природа людського існування передбачає різноманітність та індивідуальність. Спроби зробити кожного людину рівною в економічному плані можуть призвести до порушення важливого принципу індивідуальності та свободи. Крім того, відсутність економічної нерівності може підірвати стимули до досягнення та інновацій, які відіграють ключову роль у розвитку суспільства. Отже, на мою думку, отримання золотой середини між економічною нерівністю та повною рівністю є важливим завданням для стабільного та процвітаючого суспільства. Сприяючи рівноправному доступу до можливостей та ресурсів, ми забезпечуємо рівність у вихідних умовах для всіх індивідів. Водночас підтримуючи індивідуальність та стимулюючи різноманітність, ми надаємо можливість кожній особі розвиватися та виявляти свій унікальний потенціал.

1.2. Кількісні та якісні ознаки соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі

Нерівність у багатстві, доходах, освіті, здоров'ї та можливостях існує як між країнами, так і серед населення в усьому світі. Це називається соціально-економічною нерівністю.

Зважаючи на те, наскільки складний феномен соціально-економічної нерівності, важливо розглянути як якісні, так і кількісні аспекти проблеми. Коефіцієнт Джині, середня заробітна плата, рівень безробіття та інші кількісні показники дозволяють об'єктивно визначити рівень нерівності в певній країні чи регіоні. У той же час, розуміння соціально-економічної нерівності залежить від якісних характеристик, таких як доступ до освіти та охорони здоров'я, можливості кар'єрного зростання та політичний вплив.

Для вимірювання соціально-економічної нерівності можна використовувати низку кількісних показників, які дають уявлення про те, як ресурси, можливості та багатство розподілені в суспільстві. Нижче наведено аналіз цих характеристик.

Почнемо з нерівності в розподілі доходів, основної кількісної характеристики соціально-економічної нерівності в усьому світі. Коефіцієнт Джині, розроблений італійським статистиком Коррадо Джині у 1912 році, є одним з основних показників, що вимірює економічну нерівність у глобальному масштабі [13].

Наявний дохід домогосподарства за рік називається доходом. Він складається з заробітної плати, доходу від самозайнятості, доходу від капіталу та державних грошових трансфертів. При цьому вираховуються прибуткові податки та внески на соціальне страхування, сплачені домогосподарствами. Дохід домогосподарства розподіляється на кожного члена домогосподарства з поправкою на різницю в потребах домогосподарств різного розміру. П'ять показників використовуються для вимірювання нерівності доходів між окремими особами. Коефіцієнт Джині розраховується шляхом порівняння кумулятивних пропорцій населення з кумулятивними пропорціями доходів, які вони отримують. Він коливається від 0 до 1 у випадках досконалої рівності та нерівності.

У 2023 році глобальний середній коефіцієнт Джині склав 38. [14] Південно-Африканська Республіка має найвищий коефіцієнт Джині, 63, що робить її країною з найвищою нерівністю. Словаччина має найнижчий

коефіцієнт Джині у світі, 23,2%. З показником 25,6% Україна входить до десятки країн з найнижчим коефіцієнтом Джині.

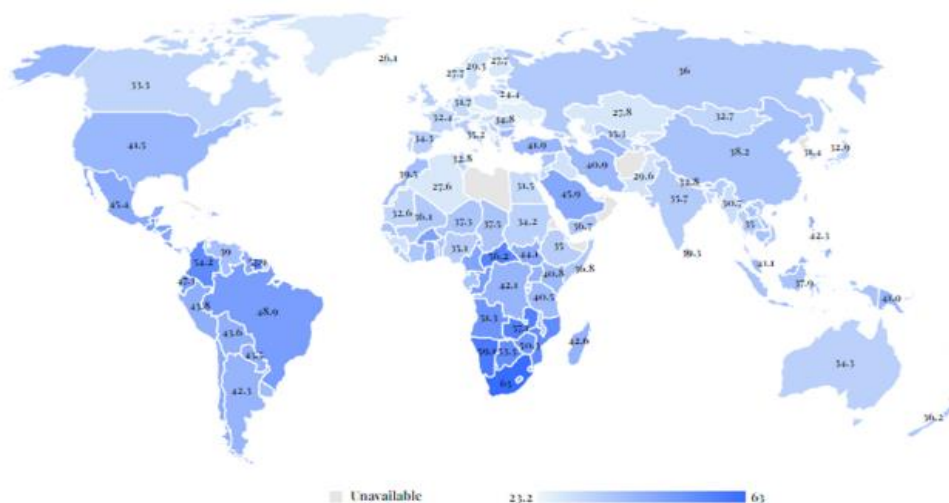

Рис. 1.2. Коефіцієнт Джині, 2023.

Джерело: [14]

Глобальна нерівність доходів безпосередньо впливає на рівень бідності в сучасному світі. Країни з найгіршими показниками економічного розвитку демонструють і найгірші показники за Індексом Джині, див. рис. 1.3.

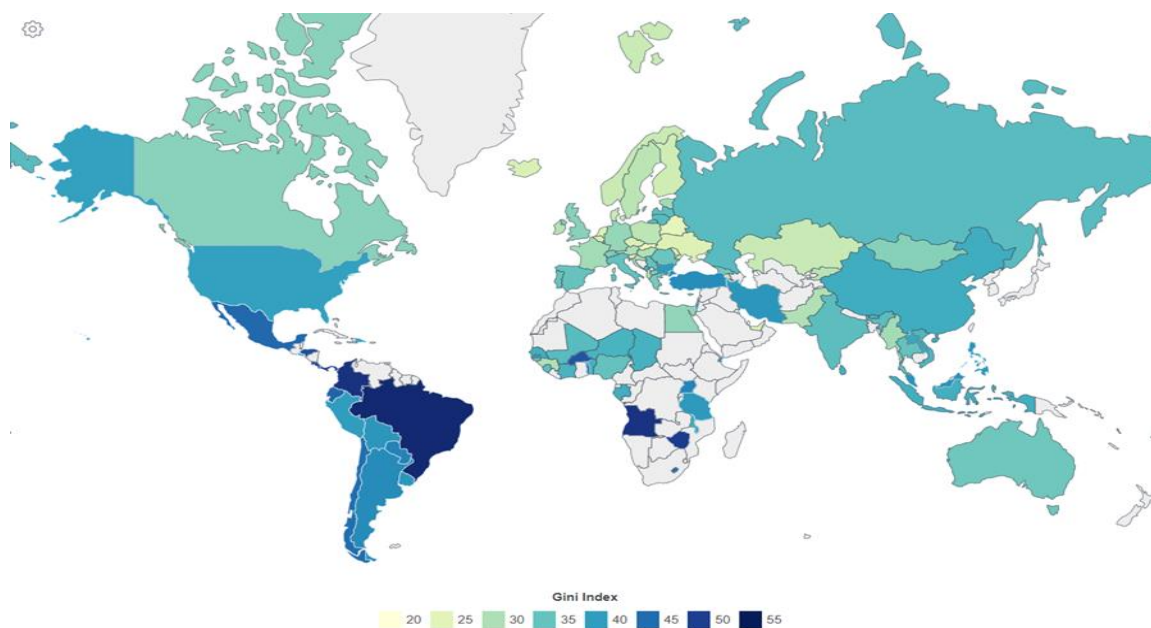

Рис.1.3. Майнова нерівність за країнами станом на 2024 рік.

Джерело: [18]

Коефіцієнт Джині також використовується для порівняння різних суспільств, щоб оцінити їхні відносні рівні розподілу доходів з часом. Наприклад, після міжнародної фінансової кризи, яка сталася в 2008–2009 роках, у деяких країнах спостерігалось різке підвищення коефіцієнтів Джині, що свідчить про зростання нерівності доходів. [15] Коефіцієнт Джині використовується для відстеження змін у рівнях бідності з часом і може допомогти зрозуміти можливості соціальної мобільності і доступу до основних потреб.

Критики методології оцінювання бідності на основі доходів/витрат стверджують, що вона не враховує рівень тінізації економіки. У багатьох країнах, що розвиваються, офіційно не фіксуються від 30 до 70% доходів.

Таким чином, реальний вигляд нерівності значно викривлюється. За даними Світового банку та Організації Об'єднаних Націй, Україна входить до групи країн з невеликою нерівністю з коефіцієнтом Джині, близько 25% у середньому за останні кілька років і відношенням доходів найбагатших 10% населення до найбідніших 10% на рівні 4,5–5 разів. У Сполучених Штатах це відношення становить, до порівняння, 25–30% [16].

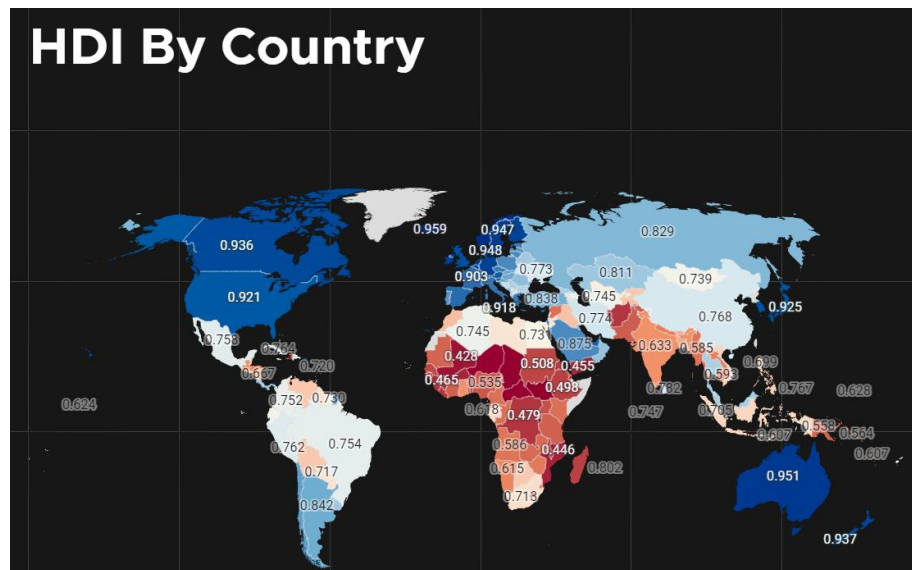
Тим не менш, Е. Лібанова [17] стверджує, що реальний розрив у доходах між нижнім і верхнім класами в Україні сягає 40 разів, пояснюючи це неадекватною статистичною базою для визначення доходів усіх верств населення, яка не враховує частки тіньової економіки (яка, згідно з офіційними даними в 2021 році, становила 33%, поступово знижуючись за останні роки з близько (45 %)). Зауважимо, що Азейбарджан, для прикладу, потрапляє у групу країн з порівняно незначною нерівністю доходів, але рівень тінізації економіки у розмірі понад 50% ВВП не дозволяє сприймати ці результати як об'єктивні.

Іншим фактором, який спотворює справжню картину нерівності розподілу доходів, є відсутність середнього класу в країні, страти, яка могла б пом'якшити поляризацію в суспільстві.

Зменшити рівень бідності можна перерозподіляючи доходи у всьому світі. Але навіть якщо глобальна нерівність у доходах не зменшиться, рівень бідності

у світі також можна знизити за рахунок подальшого світового економічного зростання. У міру того, як світ ставатиме багатшим, рівень життя бідних верств суспільства ставатиме все вищим. Навіть, якщо рівень нерівності не зменшиться, об'єктивний добробут громадян буде зростати, що позитивно вплине на їх суб'єктивне сприйняття свого економічного добробуту. Майбутня конфігурація біднішого світу передбачає протилежну картину: менша кількість благ буде розподілятися так само нерівномірно, що призведе до ще більшого зuboжіння бідних верств суспільства.

Індекс людського розвитку (HDI) також є важливим кількісним показником для вимірювання глобальної нерівності, оскільки він враховує низку показників, які тісно пов'язані з економічною нерівністю. Під час розрахунку ІЛР враховуються три фактори: рівень освіти, показники доходу на душу населення та очікувана тривалість життя. В 2023 році Індекс людського розвитку світу мав середнє значення 0,7 [18].

Він використовує ті ж три принципи вимірювання рівня людського розвитку, але корегує їх залежно від рівня економічної нерівності в кожній країні. Збільшення нерівності призводить до зниження ІНДІ порівняно з ІЛР.

Коефіцієнт Пальми є ще одним показником, який використовується для визначення ступеня економічної нерівності в суспільстві. Коефіцієнт Пальми - це відношення середніх доходів десяти найбагатших груп до середніх доходів сорока найбідніших груп. Він базується на роботі Габріеля Пальми, економіста з Чилі, який виявив, що доходи середнього класу майже завжди становлять близько половини валового національного доходу, тоді як інша половина розподіляється між найбагатшими десять відсотків і найбіднішими сорок відсотків, хоча ця частка значно змінюється в різних країнах [19]. Коефіцієнт Пальми краще відображає економічний вплив нерівності доходів на суспільство в цілому, оскільки індекс Джині надто чутливий до змін у середині розподілу, а нижня та верхня частини менш чутливі до змін [20].

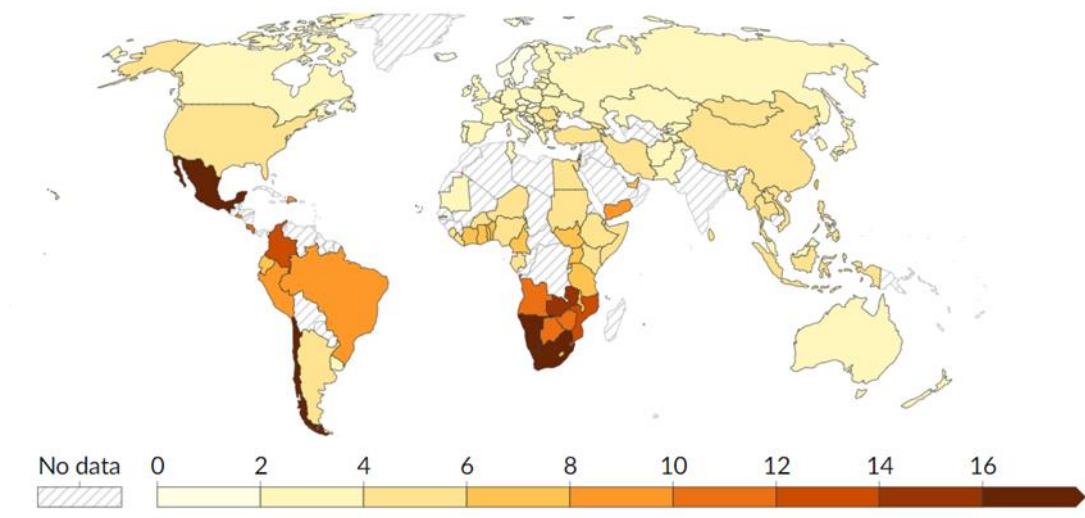

Рис. 1.5. Коефіцієнт Пальми (до оподаткування), 2019

Джерело: [15].

Індекс Гувера — це ще один інструмент для вимірювання нерівності доходів. Він становить відсоток загального доходу населення, який потрібно було б перерозподілити, щоб зрівняти всі доходи. Індекс Гувера близький до 0 означає повну рівність, а 1 означає максимальну нерівність. Іншими словами, у абсолютно рівному світі жодні ресурси не повинні бути перерозподілені для досягнення рівномірного розподілу; у такому світі індекс Гувера дорівнює 0. У

світі, де одна сім'я отримує весь дохід, майже всі гроші повинні бути перерозподілені, щоб досягти рівності [21].

Рівень безробіття є важливим показником для аналізу економічної нерівності, оскільки він відображає доступ до праці та можливості заробляти гроші в суспільстві. Рівень безробіття також впливає на заробітні плати та умови праці, підвищуючи ризики соціального виключення та бідності для певних груп населення. Крім того, безробіття може призвести до збільшення економічної нерівності, обмежуючи можливості самореалізації та професійного зростання. У 2023 році глобальний рівень безробіття становив 5,1%, що є незначним зростанням порівняно з 5,3% у 2022 році [22]. Крім того, показники участі на ринку праці та загальна нестача робочих місць покращилися у 2023 році. Крім того, великі відмінності між країнами з високим і низьким доходом все ще існують. Рівень нестачі робочих місць у країнах з низьким рівнем доходу становив 20,5% у 2023 році, тоді як у країнах з високим рівнем доходу він становив 8,2%. Так само у 2023 році рівень безробіття в країнах з низьким рівнем доходу становив 5,7%, тоді як у країнах з високим рівнем доходу він залишався на 4,5% [23]. Це свідчить про те, що економічний розвиток має нерівномірний характер, і підкреслює, наскільки важливо приймати дієві політичні заходи, щоб зменшити нерівність на ринку праці загалом і в доступі до робочих місць.

Розподіл ВВП на душу населення є наступним показником, який показує, як вироблене багатство розподіляється серед населення країни. Для розрахунку цього показника величина ВВП країни ділиться на загальну чисельність населення. У середньому більше багатства припадає на одну особу, коли цей показник вище. Розподіл ВВП на душу населення в контексті економічної нерівності може дати уявлення про те, наскільки рівномірно або нерівномірно розподіляється багатство в країні. Якщо цей показник високий, це може означати, що країна має високий рівень економічної рівності, оскільки багатство розподілено приблизно рівномірно серед населення. Навпаки, низьке значення цього показника може свідчити про значну економічну нерівність, оскільки більша частина багатства перебуває в руках невеликої групи людей.

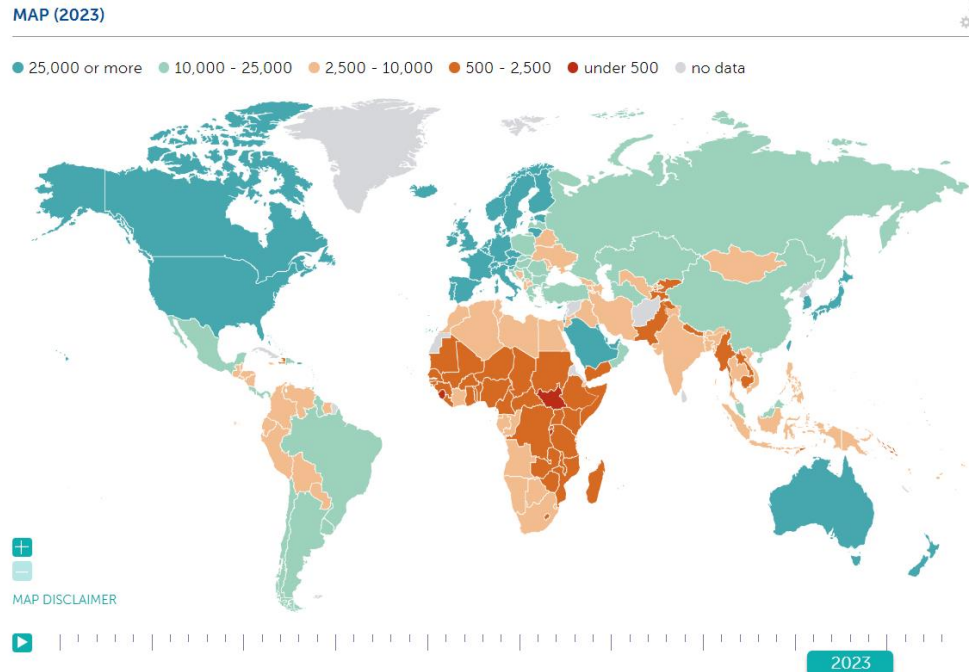

Рис. 1.6. ВВН на особу, поточні ціни, 2023

Джерело: [68].

Рівень бідності є важливим показником соціально-економічного добробуту країни, оскільки він показує, скільки людей має обмежений доступ до матеріальних благ і ресурсів, необхідних для задоволення основних потреб, таких як харчування, житло, одяг, освіта та охорона здоров'я. Рівень бідності дає важливу інформацію про те, наскільки велика економічна нерівність і наскільки добре працюють програми подолання бідності. Розуміння рівня бідності в усьому світі дозволяє визначити країни та регіони, які потребують негайного втручання та цілеспрямованого втручання для підтримки вразливих груп населення. В 2023 році рівень бідності по всьому світу склав 27% [24]. Країни Африки на південь від Сахари та Південна Азія найбільше страждають від бідності. Більшість бідних людей у світі проживає в цих двох регіонах, і вони стикаються з великими проблемами, пов'язаними з обмеженим доступом до основних послуг, невідповідною інфраструктурою, політичною нестабільністю та конфліктами. Тим не менш, рівень бідності відрізняється в різних країнах, включно з розвиненими країнами, де існує нерівність доходів, що призводить до того, що значна частина населення продовжує боротися за те, щоб задовольнити свої основні потреби.

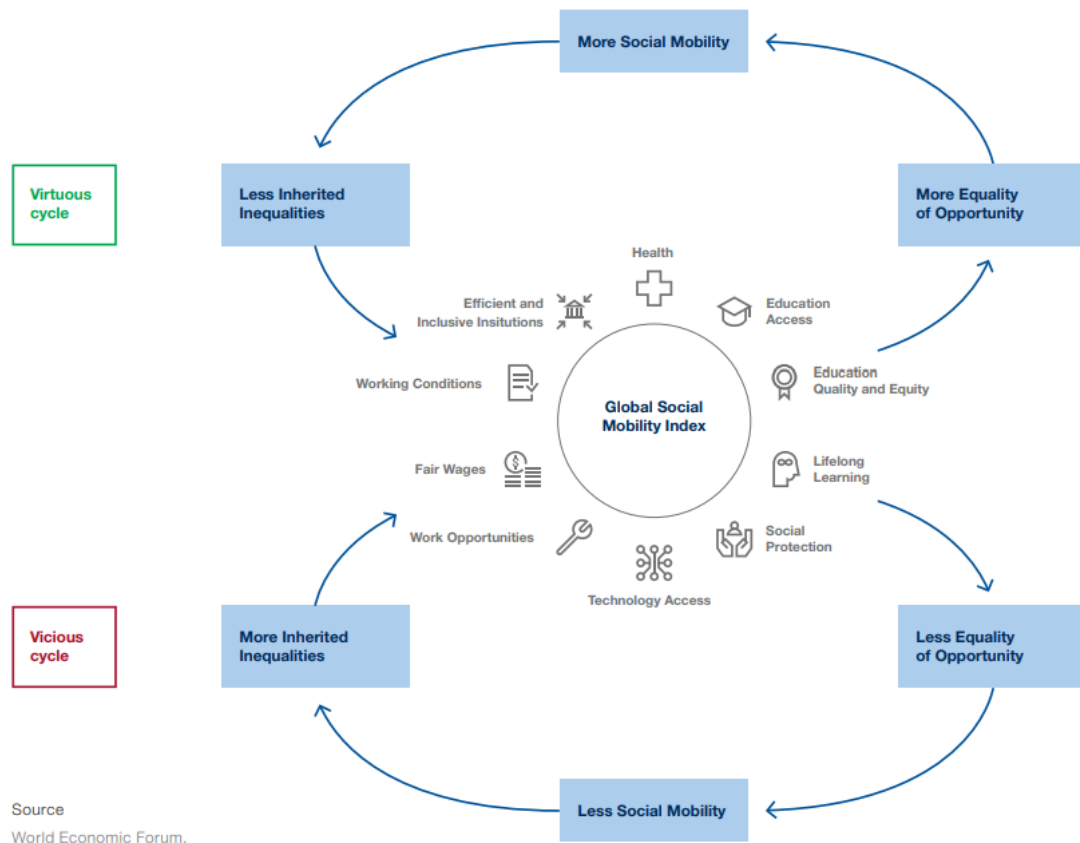

Рис. 1.8. Структура Індексу глобальної соціальної мобільності Всесвітнього економічного форуму, звіт 2020 року.

Джерело: [69].

На першому місці Індексу глобальної соціальної мобільності, який розраховується Всесвітнім економічним форумом, знаходяться країни Європи: Данія (85 балів зі 100), Норвегія (83 бали), Фінляндія (83 бали), Швеція (83 бали), Ісландія (82 бали), див. рис. 1.6. У 2020 році Україна розташувалася в другій половині рейтингу на 46 місці, набравши 61 бал. Країна відставала, наприклад, від Румунії (42 місце), Росії (39 місце) і Польщі (30 місце), але обігнала Грецію (48 місце), Грузії (53 місце) і Туреччину (64 місце).

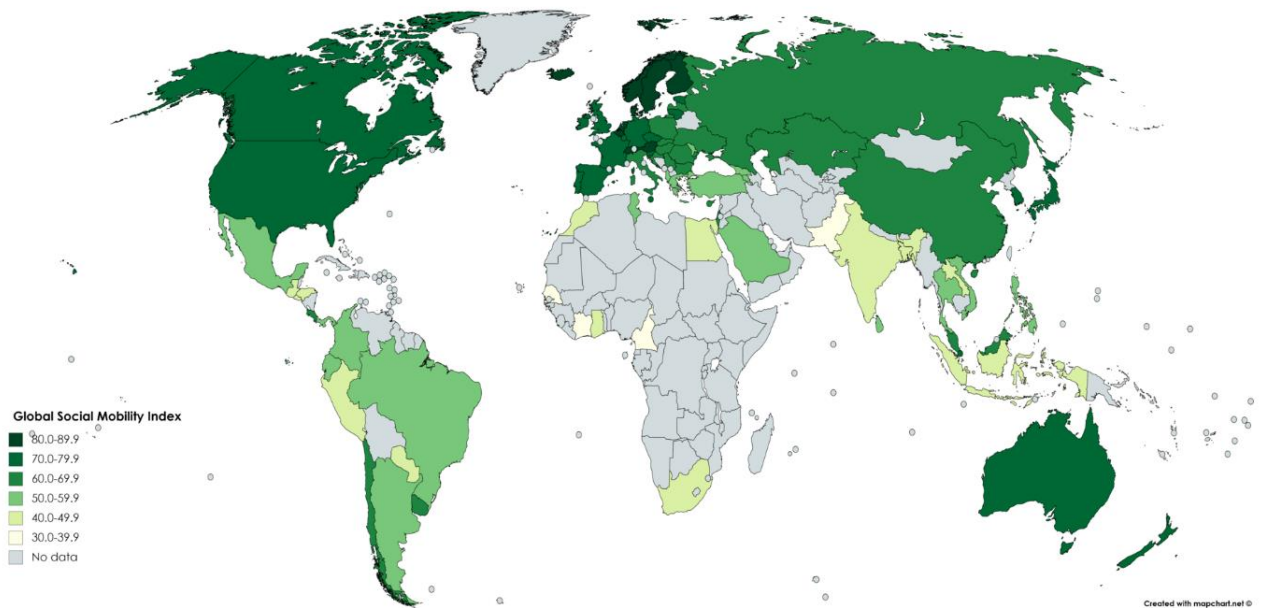

Рис. 1.9. Індекс глобальної соціальної мобільності.

Джерело: [70, 71].

Доступ до освіти є важливим якісним показником економічної нерівності. Низькі доходи можуть обмежувати можливості отримання високоякісної освіти, особливо вищої, що зменшує шанси на соціальну мобільність і професійний розвиток. Через високі витрати на навчання, дискримінацію та обмежений доступ до ресурсів бідні та вразливі групи можуть зазнавати особливих перешкод. Економічна нерівність посилюється нерівним рівнем освіти між школами та різними районами. Зменшення економічної нерівності та створення більш справедливого суспільства залежить від покращення доступу до високоякісної освіти для всіх груп населення.

Доступ до медичних послуг є ще одним важливим елементом економічної нерівності. Оскільки вартість медичних послуг, лікарських препаратів і консультацій може бути надто високою для людей з обмеженими фінансовими можливостями, низькі доходи можуть ускладнювати отримання якісної медичної допомоги. Це може призвести до звуження доступу до профілактичних обстежень, лікування захворювань та інших важливих медичних послуг, що загрожує якості життя та загальному стану здоров'я вразливих груп населення. Крім того, нерівний доступ до високоякісної медичної допомоги може призвести до поширення медичних проблем у цих групах і зростання ризику захворювань.

У результаті це може посилити економічну нерівність через нерівний доступ до медичних ресурсів.

Всесвітня організація охорони здоров'я постійно наголошує, що здоров'я бідних людей систематично гірше, ніж у багатих.

Наприклад, вже при народженні діти мають більше шансів отримати спеціальну медичну допомогу та дожити до 1 року у багатших країнах з більш рівномірним розподілом доходів, ніж у країнах Африки та інших бідних регіонах, див. рис. 1.4.

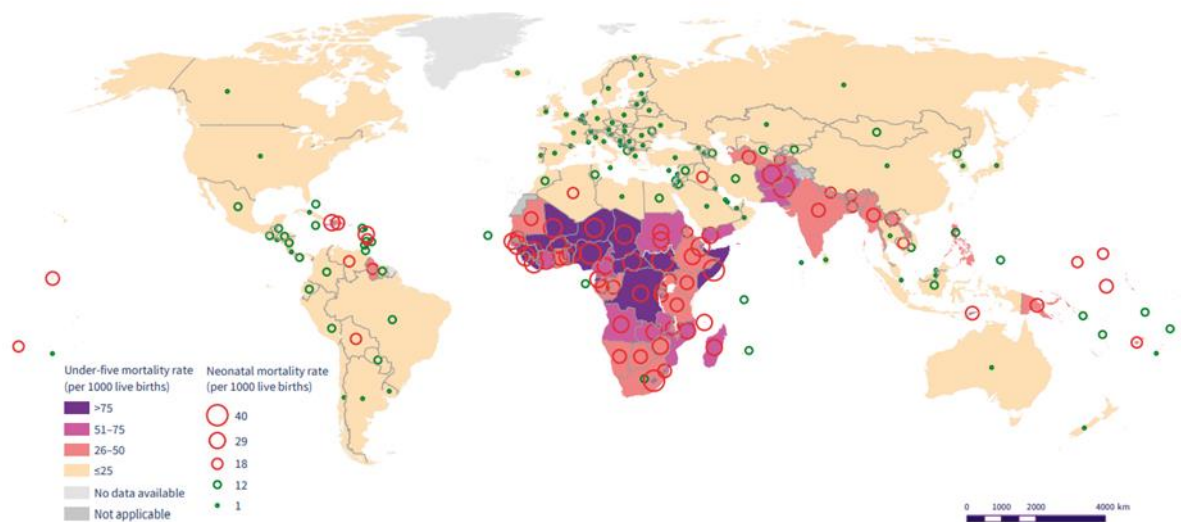

Рис. 1.10. Коефіцієнт смертності дітей віком до п'яти років та неонатальної смертності, за країнами/областями, 2021 рік.

Джерело: [72].

Сучасні практики громадського здоров'я націлені на покращення здоров'я для всіх, зменшення градієнта нерівності у здоров'ї та розриву між «найбільш» і «найменш» знедоленими групами населення, а також цільовими групами, які стикаються з серйозними та множинними несприятливими ситуаціями – це все сучасні інструменти подолання глобальних розривів у рівнях здоров'я.

Безпека та права громадян є важливим критерієм економічної нерівності. Оскільки люди з низькими доходами частіше опиняються в складних економічних умовах, де може збільшитися мотивація до злочинності, висока економічна нерівність може сприяти зростанню кримінальності. Через відсутність інших можливостей нижчі верстви населення можуть стати жертвами

злочинів або бути більш причетними до них. Крім того, люди з низьким доходом можуть мати проблеми з отриманням правової допомоги або доступом до справедливого судового процесу, що призводить до того, що соціально вразливі групи можуть отримати менший захист прав. Таким чином, нерівність у відносинах із правоохоронними органами та доступом до правової допомоги може призвести до порушення прав і поглиблення економічної нерівності в суспільстві.

На міжнародному рівні якісні та кількісні показники соціально-економічної нерівності демонструють складні зв'язки. За допомогою кількісних даних можна статистично визначити рівень нерівності, виділяючи числові показники, такі як доходи, безробіття та ВВП. Однак якісні ознаки, такі як доступ до освіти, медичних послуг, правової безпеки та соціальної мобільності, доповнюють ці дані, розкриваючи конкретні аспекти соціально-економічної нерівності та розуміння того, як вона впливає на життя людей. Якісні, так і кількісні характеристики нерівності необхідні для створення ефективних планів міжнародного співробітництва та політики, які спрямовані на зменшення нерівності та підтримку справедливого та стійкого розвитку суспільства.

1.3. Джерела та чинники посилення нерівності у глобальному та локальних проявах

Економічна нерівність, як на глобальному, так і на локальному рівні, виникає з різноманітних причин, що взаємодіють між собою.

Жан Кондорсе [25] запропонував одну з перших спроб пояснити причини нерівності, сказавши, що «відмінності між законодавчими правами громадян і їх фактичними можливостями впливають з трьох основних причин: нерівності у майновому статусі, праві спадкоємців і різниці в рівні освіти .». Кондорсе також підкреслив, що основною причиною всіх соціальних збурень є нерівність у освіті та статусі. У своїй роботі «Про поділ суспільної праці» Еміль Дюркгейм [26]

прийшов до висновку, що різні види діяльності, професії, престижність та матеріальний стан є причинами нерівності в суспільствах.

Багато вчених у другій половині XX ст. досліджували дискримінацію за професійними ознаками. Вони розробили різні методи та стратегії для оцінки соціального статусу та престижу. В результаті було розроблено міжнародний соціально-економічний індекс професійного статусу (ISEI of Occupational Status) [27], який визначається як середнє значення доходу та рівня освіти, і є одним із багатьох основних підходів до обґрунтування причин нерівності. Крім того, була розроблена шкала професійного престижу на основі теорії поділу праці та відмінностей у заробітній платі.

Макс Вебер, інший дослідник, стверджував, що багатство не визначається лише заробітною платою, а саме майновий статус є причиною нерівності. «Багаті часто не працюють, але отримують великі доходи від власності, інвестицій, нерухомості або акцій та облігацій», — писав Вебер [28]. Вебер назвав три основні джерела нерівності: владу, багатство та престиж.

Крім того, П. Сорокін [29] стверджує, що внутрішні біологічні відмінності людей і навколишнє середовище (природне та соціальне), яке об'єктивно ставить людей у нерівне становище, призводять до розшарування суспільства на керуючих і керованих.

На локальному рівні основним фактором, що впливає на економічну нерівність, є забезпеченість країни важливими природними ресурсами. Країни з багатими природними ресурсами мають значний потенціал для економічного зростання та розвитку. Наявність цих ресурсів може дати країні можливість розвивати промисловість, експорт і інвестиції, що призводить до зростання прибутків та економічного зростання. Однак через нерівномірне глобальне розподілення ресурсів, таких як вода, енергія та земля, багато країн мають обмежений доступ до цих ресурсів. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, у 2022 році голодувало близько 735 мільйонів людей [30]. Це може призвести до того, що деякі країни стають більш розвиненими за рахунок ефективного використання цих ресурсів, тоді як інші

залишаються позаду через обмежений доступ до них. Крім того, нерівний доступ до світових ринків може призвести до нерівності у можливостях економічного зростання. Країни з багатими ресурсами та розвиненими експортними секторами можуть мати переваги у доступі до міжнародних ринків, які вони можуть використовувати для покращення та розвитку своєї економіки. Країни з невеликими ресурсами та невеликим експортом можуть залишатися позаду та не конкурувати на світових ринках. Ці елементи спричиняють нерівність у розвитку економіки та можуть посилити економічну нерівність як між країнами, так і всередині них. Створення більш сприятливих умов для всіх країн на міжнародних ринках і сприяння більш справедливому розподілу ресурсів повинні допомогти зменшити цю нерівність.

Неможливість отримати якісну освіту та низький рівень інвестування в розвиток людського капіталу також є важливими проблемами. Через високі ціни на освіту бідні сім'ї не можуть оплачувати навчання своїх дітей. Крім того, відсутність відповідної інфраструктури, такої як школи, або кваліфікованих педагогів, ускладнює навчання та обмежує можливості розвитку учнів. У 2022 році близько 61 мільйона дітей молодшого шкільного віку не відвідували школу. Третина з цих дітей проживала в Індії, Нігерії, Пакистані та Судані, і більшість з них були дітьми з бідних сімей [31]. Країни, які вкладають значні ресурси у розвиток людського капіталу, можуть мати кращі передумови для економічного просування, ніж країни з недостатніми інвестиціями у людський капітал.

Економічна нерівність також спричинена різницею в технологічному розвитку між країнами. Країни з низьким рівнем технологічного розвитку відстають у інноваціях, конкурентоспроможності та ефективності виробництва. За даними Global Innovation Index 2023, протягом останніх 13 років Швейцарія посідала перше місце за рівнем інноваційності в світі. Швеція, Сполучені Штати цдуть за нею, а Ангола, Нігерія та Бурунді посідають останні місця рейтингу. [32]. Нерівності в можливостях розвитку та економічного зростання часто зараз викликані саме цим розривом у технологічному розвитку. Країни, які досягли значного технологічного прогресу, можуть ефективніше використовувати свої

ресурси для створення нових товарів і послуг, що сприяє їхньому економічному процвітання. У той же час, країни з низьким рівнем технологічного розвитку можуть втрачати конкурентоспроможність і інновації.

Відмінності в системі оподаткування також впливають на економічну нерівність. Коли використовується регресивна структура оподаткування, люди з нижчими доходами сплачують більші відсотки податку на свій дохід, ніж люди з вищими доходами [33]. Це може призвести до загострення економічної нерівності в суспільстві, оскільки для людей з низькими доходами стає важко утримати фінансову стабільність. Такий підхід до оподаткування може затримувати соціальний розвиток і прискорювати зростання нерівності.

Захист прав власності є важливою частиною формування економічної нерівності. Зміцнення прав власності стимулює інвестиції, підтримує підприємництво та сприяє економічному зростанню. Коли люди та компанії відчують, що їхні права та майно захищені, вони більш схильні інвестувати в розвиток свого бізнесу, розширювати свою виробничу потужність і створювати нові робочі місця. Тому економічна нерівність може посилюватися через недостатній захист прав власності. Підприємці та інвестори можуть ризикувати втратити своє майно через незаконне захоплення чи відсутність правової підтримки в країнах, де захист прав власності недостатній або неефективний. Це може перешкоджати розвитку бізнесу та інвестицій, обмежувати конкуренцію та сприяти створенню монополій або олігополій, що призводить до збільшення економічної нерівності. Для зменшення економічної нерівності, пов'язаної з захистом прав власності, важливо створити ефективну правову систему, яка захистить права та інтереси кожного громадянина та компанії. Це включає зміну законодавства, посилення правоохоронних органів і створення кращого бізнес-середовища.

Наявність корупції є ще одним елементом економічної нерівності, який викликаний попереднім фактором. Корупція призводить до нерівного розподілу ресурсів і перешкоджає розвитку ефективних та справедливих економічних систем, що значно обмежує потенціал економіки країн. У країнах, де існує

високий рівень корупції, більшість людей мають обмежений доступ до ресурсів і послуг, тоді як гроші та можливості зазвичай зберігаються у вузькому колі еліти. Це посилює економічну нерівність між країнами та створює додаткові перешкоди для розвитку. Крім того, корупція може порушити економічну систему, ускладнюючи зростання та розвиток.

Спадкування, коли багатство, ресурси та привілеї передаються від одного покоління до іншого, є ще одним фактором, який може підтримувати нерівність. Люди, які народилися в багатих сім'ях, часто мають більш високу зарплату, кращу освіту та кар'єру, а також можуть мати доступ до спадщини та фінансової підтримки від родини. Це може призвести до циклу багатства, у якому багаті стають ще багатшими, а бідні залишаються обмежені можливостями [34].

Крім того, спадщина може вплинути на доступ до житла, майна та бізнесу. Наприклад, діти, які мають можливість успадкувати бізнес або нерухомість від своїх батьків, мають перевагу у створенні міцного фінансового фундаменту, який вони можуть використовувати в майбутньому. У той же час люди з меншими можливостями та обмеженим доступом до спадку можуть зіткнутися з труднощами, коли справа доходить до встановлення фінансової стабільності та прогресу.

Доступ до фінансових послуг і кредитів є важливим компонентом локального середовища, який може посилити економічну нерівність. Нерівний доступ до цих послуг може перешкоджати розвитку малого бізнесу та підприємництва людям з низьким доходом або в віддалених районах. Це може призвести до більшого розриву між доходами та соціальними можливостями. Зменшення економічної нерівності та створення більш справедливого та стабільного економічного середовища можна досягти шляхом покращення доступу до банківських послуг для всіх груп населення. Розширення доступу до фінансових послуг можна досягти за допомогою програм фінансової грамотності, підтримки мікрокредитування та створення фінансової інфраструктури у віддалених районах. Це допоможе збільшити стабільність

грошей і самостійність населення, що підвищить економіку та зменшить соціальні відмінності на локальному рівні.

Економічний розрив спричинений гендерною нерівністю, яка проявляється в різних формах, від різниці в заробітній платі між чоловіками та жінками до обмеженого доступу жінок до можливостей для кар'єрного зростання та фінансових послуг. Розбіжність у заробітній платі полягає не тільки в різниці в заробітній платі за ті самі посади, але й ускладнює шлях для жінок до кар'єрного зростання та має низьку представленість у керівництві високих посад. Валовий погодинний заробіток жінок у ЄС у 2022 році був на 12,7% нижчим, ніж у чоловіків [35]. Крім того, багатьом жінкам важко отримати доступ до фінансових послуг, таких як кредити та інвестиції. Це ускладнює їм інвестування в освіту або розвиток власного бізнесу. Крім того, дискримінація на ринку праці та розподіл домашніх обов'язків, які традиційно покладаються на жінок, також негативно впливають на економічні можливості жінок.

Диктатура та авторитаризм також можуть посилювати соціальну нерівність. Наприклад, авторитарні режими можуть надавати пріоритет інвестиціям і розвитку в міських центрах або районах, які політично пов'язані з правлячою елітою, нехтуючи сільськими або маргіналізованими районами. Диктатури часто зосереджуються на економічних можливостях у міських центрах або районах, які мають тісний зв'язок з правлячим режимом, ігноруючи сільські та віддалені райони. Розрив між міським і сільським населенням ще більше збільшується через обмежений доступ до освіти, охорони здоров'я та можливостей працевлаштування в цих регіонах.

Крім того, авторитарні режими можуть переслідувати певні громади або території, які вважаються центрами опозиції, застосовуючи політичні репресії, нагляд або економічні санкції. У більшості випадків авторитарні лідери та їхні наближені перенаправляють державні ресурси, призначені для проектів розвитку, на збагачення себе або своїх союзників.

З іншого боку, віра в індивідуальні заслуги, соціальний дарвінізм, гіпотеза справедливого світу, соціальна обумовленість, опора змінам і культурний

релятивізм є кількома факторами, які часто сприяють прийняттю нерівності як нормального стану в суспільстві.

Отже, локальні джерела можна поділити на наступні категорії:

Таблиця 1.4. - Локальні джерела нерівності

Локальні джерела нерівності	
Економічні	Недостатність інвестицій у розвиток певних регіонів або сегментів населення.
	Корупція та недовіра до управління, що призводять до нерівного розподілу ресурсів.
Соціальні	Дискримінація на основі расових, етнічних, гендерних та інших ознак.
	Відсутність соціальної підтримки для найбідніших верств населення.
Політичні	Авторитаризм та диктатура, які обмежують права та свободи громадян, можуть призводити до загострення соціальних конфліктів та нерівності.
Культурні	Норми та цінності, що призводять до прийняття нерівності як нормального стану суспільства.

Щодо глобальних чинників формування соціально-економічної нерівності, хочеться в першу чергу звернути увагу на міжнародну торгівлю, як одну з перших форм міжнародних економічних відносин. Міжнародна торгівля сприяє економічному розвитку багатьох країн, підвищуючи продуктивність за рахунок більшої конкуренції. Відкритість міжнародній торгівлі може мати різні наслідки для рівня заробітної плати некваліфікованої та кваліфікованої робочої сили в різних за рівнем розвитку країнах. З одного боку, інтенсифікація торгівлі підвищує надбавку за кваліфікацію, вибираючи провідні компанії з розвинених країн, які здатні конкурувати на міжнародному рівні, але вона також може призвести до зниження цін на імпорт і збільшення реальних заробітних плат в країнах, що розвиваються. У той же час збільшення торгових потоків може призвести до зменшення нерівності доходів населення в країнах, що розвиваються, оскільки буде збільшено попит на висококваліфікованих працівників, а також їхні заробітні плати.

Термін «фінансова глобалізація» використовується для опису того, як транскордонні фінансові потоки сприяють розширенню глобальних зв'язків. Однак зростання фінансових потоків, особливо прямих іноземних інвестицій, зазвичай призводить до більшого розриву в доходах як у розвинених, так і в розвивених країнах. Це результат концентрації прямих іноземних інвестицій у

секторах, які є більш технологічними та високваліфікованими. Це явище в результаті призводить до того, що висококваліфіковані працівники мають більший рівень заробітної плати, що збільшує розрив між висококваліфікованими та некваліфікованими працівниками.

Крім того, можна розглядати урбанізацію та індустріалізацію як фактори, які сприяють нерівномірному розподілу доходів у суспільстві. Доходи в містах зазвичай значно вищі, ніж у сільській місцевості. Це пов'язано з більшою концентрацією капіталу та його ефективністю в силу багатьох об'єктивних факторів, таких як рівень освіти, доступ до фінансових ресурсів і кваліфікованої робочої сили. Тим не менш, у містах може бути значна частка домогосподарств як з високим, так і з низьким доходом, оскільки відхилення від середнього рівня доходів значно вище, ніж у сільській місцевості. З вищезазначеного випливає кілька висновків: нерівність у доходах має збільшуватися в міру збільшення частки населення в міських регіонах країни; оскільки продуктивність праці на душу населення в міських регіонах зростає швидше, ніж у сільських регіонах, нерівність у доходах має збільшуватися з економічним зростанням.

Останнім часом економісти наголошують, що технологічний прогрес, який виділяє серед інших висококваліфіковану робочу силу, є одним з основних сучасних чинників формування глобальної нерівності. Йдеться про те, що сучасні комп'ютерні технології тісно пов'язані з процесом нагромадження людського капіталу, оскільки їх використання вимагає висококваліфікованих працівників з високим рівнем освіти. Нерівність у розподілі доходів зростає через зростання попиту на висококваліфікованих працівників і зростання заробітних плат завдяки технологічному прогресу.

Нинішня хвиля глобалізації є результатом інформаційно-технологічної революції. Інформація замінює товарно-матеріальні запаси та основні фонди країн-лідерів глобалізації. На рівень соціально-економічного розвитку позитивно впливає зростання ролі та кількості висококваліфікованих фахівців у структурі робочої сили, а також зростання кількості наукових працівників, зокрема зростання частки магістрів і докторів наук порівняно з часткою бакалаврів у

розвинених постіндустріальних країнах. Це також підвищує їхню конкурентоспроможність у міжнародному масштабі. У той же час, оскільки знання є основою соціального розшарування, ці процеси значно впливають на соціальну реструктуризацію суспільства.

Нарешті, збільшення інтеграції світових економік може призвести до більшої нерівності, оскільки певні країни та компанії мають більшу здатність використовувати переваги глобальних ринків порівняно з іншими. Хоча це правда, що не існує загальної тенденції до зростання національної нерівності, якщо розглядати всі країни світу, і картина не така сприятлива, якщо розглядати лише багаті країни та їхні досягнення за останні десятиліття. Дані про розподіл доходів для більшості багатих країн були підготовлені Люксембурзьким дослідженням доходів (LIS). До середини та кінця 1980-х років ця робота не виявила жодних явних тенденцій до нерівності. Однак нерівність у більшості багатих країнах зросла за останні десять років. Глобальна економічна інтеграція, швидше за все, посилить нерівність, оскільки низькокваліфіковані працівники в цих країнах конкурують з працівниками з країн, що розвиваються.

На нашу думку, саме дії об'єктивних закономірностей економічного розвитку є основною причиною зростання нерівності. Закономірності накопичення капіталу є основоположними тенденціями економічного розвитку, і вони полягають у перетворенні різних факторів виробництва у капітал, тобто у носіїв вартості, здатних генерувати додаткову вартість у різних формах, таких як прибуток, процентний дохід, рента тощо. Це визначення охоплює накопичення в процесі відтворення капіталу, а також первісне накопичення капіталу. З іншого боку, накопичення в процесі відтворення перетворює додаткову вартість, створену в процесі капіталістичного виробництва, в новий капітал, тоді як первісне накопичення перетворює в капітал елементи, які раніше не входили до процесу капіталістичного виробництва. Це і є процес капіталізації доданої вартості. В процесі накопичення капіталу, його частина, яка втілюється в засобах виробництва, технологіях, об'єктивних знаннях, інституціях та інших умовах

виробництва, збільшується, а частина капіталу, яка йде на відтворення суб'єктів трудового процесу, зменшується.

Через те, що вартість капіталу-засобу належить капіталістам, а вартість капіталу-суб'єкту належить найманим робітникам, збільшується розрив між доходами та статками капіталістів і найманих робітників. Крім того, у процесі накопичення капіталу в кожному новому циклі відтворення бере участь значно менша кількість працівників. Це сприяє зростанню безробіття, що негативно впливає на рівень доходів найманих працівників [36].

Ці закономірності стосуються глобального економічного простору. Вони діють скрізь, але мають різні форми прояву в локальному просторі окремих країн, сфер діяльності тощо.

Це повністю стосується і України. Але тут ситуацію ускладнюють низка обставин, пов'язаних із тим, що первісне накопичення капіталу відбувалося за інверсійним методом, а не за класичним методом, який змінив природний порядок розвитку ринкових відносин. Розвиток капіталу в промисловості, яка є його технічною основою, відбувався поступово в якості укладу, що розширювався, охоплюючи все більший економічний простір і створюючи для себе власні умови функціонування, ринок, інфраструктуру та інші аспекти за класичними умовами. Перехід відбувався від дрібної власності до великої власності, від вільної конкуренції до формування різноманітних ринкових структур, від вільного ціноутворення до впровадження державних механізмів регулювання.

Ринкова трансформація інверсійного типу рухалася в протилежному напрямку. Перехід від державної власності до формування основ приватного підприємництва, від державної монополії до розвитку конкурентних принципів, а також від планового до вільного ціноутворення. Зрозуміло, що і характер трансформаційних процесів був іншим порівняно з класичним типом. До початку процесу первісного накопичення капіталу Україна вже була достатньо розвинутою індустріальною країною. Отже, поява та накопичення приватного

капіталу відбувалася не через економічну відтворювальну процедуру, яка створює ефективного власника, а через розподіл і перерозподіл наявних активів.

Таким чином, під час ринкової трансформації інверсійного типу первісне накопичення капіталу не переросло в накопичення капіталу на відтворювально-виробничій основі в масштабі всієї економіки. Натомість це призвело до значного соціального розшарування та посилення соціально-економічних суперечностей і конфліктів між інституційно неорганізованим суспільством і владою.

Згідно з причин, які були наведені та проаналізовані в цій роботі, ми сформували таблицю, в якій згрупували головні причини нерівності.

Таблиця 1.5. - Причини та чинники соціально-економічної нерівності

	Соціальні причини	Економічні причини	Політичні причини
Глобальний рівень	Рівень глобалізації	Глобалізація торгівлі та фінансів	Приватизація (тенденція перерозподілу майна між приватним і державним сектором за останні десятиліття 20-го століття)
	Поширення бідності та голоду	Інформаційно-технологічна революція	Політична структура суспільства (ефективність розподілу держбюджету, рівень демократії та корупції)
	Зростання безробіття	Закономірності накопичення капіталу	
	Індустріалізація та урбанізація		
Локальний рівень	Нерівність у доступі до освіти та охорони здоров'я	Розрив у рівнях доходу та різниця у співвідношенні заробітних плат	Податкова політика країни
	Нерівність у престижності та оплаті праці різних професій	Матеріальна власність, наявність капіталовкладень, нерухомості, цінних паперів	Відмінності між правами, які закон визнає за громадянами
	Таланти, особливості розвитку, природні і набуті навички індивіда	Наявність природних ресурсів у країни	Перерозподільна політика уряду
	Нерівність статусів		

Кроком до розв'язання проблеми соціально-економічної нерівності є розуміння локальних та глобальних чинників її посилення. Справедливе та більш стабільне суспільство, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал і зробити вагомий внесок у загальне процвітання, можна створити лише шляхом спільних зусиль на всіх рівнях, від глобальних проектів до місцевих інновацій.

РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РІВНОМІРНОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Нерівномірність економічного розвитку країн світу та механізми нівелювання глобальної асиметричності

Оскільки країни і регіони світу знаходяться на різних рівнях соціально-економічного розвитку, то глобалізація відкриває перед ними неоднакові перспективи. Для країн Заходу, що володіють потужним науковим і інтелектуальним капіталом, вона відкриває унікальні можливості розвитку, а для більшості країн, що розвиваються, – посилення занепаду і деградацію, вибір між залежністю й ізоляцією, загрозу створення неоколоніальних імперій на базі новітніх технологій.

Ця обставина може обернутися проти самої глобалізації, адже, як відзначають фахівці, однією з основних причин дезінтеграції світу в період між двома світовими війнами була зростаюча глобальна нерівність. Таким чином, зараз стає очевидним, що глобалізація матиме неоднозначний вплив і наслідки для різних країн і регіонів світу. Як відзначають вчені, якщо постіндустріальний тип розвитку утвердиться тільки в Північній Америці і Західній Європі, не перейшовши границі західної цивілізації, то світ у цілому неминуче буде нестабільним, розколотим, приреченим у майбутньому на найсильніші потрясіння [37].

Глобалізація нівелює економічний суверенітет і потенціал національного макроекономічного регулювання, при цьому не забезпечуючи функціонування наднаціональних регулюючих систем. У результаті відбувається значне збільшення масштабів та посилення впливу світового фінансового ринку за відсутності належних системних елементів інституціонального регулювання.

Згідно справедливого твердження Дж. Стігліца, існуюча система регулювання та контролю світових фінансів посилює існуючі економічні кризи і викликає нові. Така система дестабілізувала курси обміну валют, вивела з рівноваги систему платежів, приречла цілі країни на борги і рецесії, зруйнувала громадський сектор і позбавила десятки мільйонів людей доходів і робочих місць.

У світі, де економічні відмінності між націями стають все більш очевидними, механізми нівелювання глобальної асиметричності стають предметом жвавого обговорення та аналізу. Ця проблема наголошує на важливості створення ефективних інституцій, спрямованих на забезпечення більш рівного та справедливого розподілу ресурсів та можливостей. Інституціоналізація міжнародної економіки виступає як ключовий механізм у досягненні цієї мети. Це означає створення та розвиток міжнародних організацій, договорів, торговельних угод та регулювань, спрямованих на зменшення різниці між країнами та сприяння взаємному зростанню.

Існує розбіжність в поглядах на те, як краще подолати глобальну економічну нерівність. Деякі фахівці вважають, що для цього потрібні розумні державні програми, тоді як інші вбачають у них ризик зворотного ефекту, що може уповільнити загальний економічний розвиток. Існує багато способів нівелювати глобальної економічної нерівності. Такі механізми можуть існувати в різних сферах міжнародних відносин, міжнародного права, в угодах і рамках міжнародних організацій, а також включати наукові і культурні інструменти, проведення досліджень, підтримку обміну науковими результатами, організацію заходів, конференцій, просвітництво в регіонах тощо.

На рівні держави використовуються наступні методи боротьби з соціально-економічною нерівністю та бідністю [38]:

- Перехід до системи прогресивного оподаткування, коли люди з вищими доходами платять вищі податкові ставки. Це забезпечує урядові більше надходжень для програм підтримки груп з низьким доходом.

- Фінансова допомога найбіднішим верствам суспільства через прямі виплати, які дозволяють підтримувати універсальний базовий дохід та розподіляти гроші громадянам напряду.
- Розширення публічних послуг, програм боротьби з бідністю, інвестування в охорону здоров'я та освіти.

Оскільки глобалізація швидко розвивається, проблеми глобальної асиметрії стають все більш помітними, оскільки деякі країни мають більше ресурсів і можливостей, ніж інші. Це створює ризики конфліктів, нерівності та нестабільності, що вимагає системних заходів, щоб забезпечити збалансований розвиток.

Проблема нерівномірності розвитку різних країн, асиметрії взаємозв'язків і взаємозалежностей між складовими елементами світової економіки посилюється глибоким інтегруванням національних економік у світову систему та тенденціями глобального економічного розвитку. Країни «великої сімки» контролюють виробництво та споживання товарів, послуг, інновацій і передових технологій. Вони мають значний вплив на обсяг і структуру міжнародної торгівлі товарами, послугами, технологіями та капіталами, навіть без використання економічного чи політичного тиску.

У сучасному світі, коли характер і структура зовнішньої торгівлі, залучення країни до міжнародного технологічного обміну визначають її прогрес і місце у світовій економіці, переваги цих країн над іншими країнами стають все більш важливими. Частка взаємного товарообігу розвинених країн у загальному обсязі експорту зросла більш, ніж удвічі за останні п'ятдесят років.

У результаті всіх цих факторів світова економіка стає все більш глобалізованою, і для багатьох країн «другого світу» стає все менше шансів досягти рівня розвитку провідних країн і покращити своє місце в міжнародній економічній системі. У останні кілька років спостерігається збільшення контрасту між економічними досягненнями лідерів світу та їхнім рівнем життя та прибутковістю.

Ми виділяємо п'ять основних стратегій зменшення економічної нерівності, які розглянуті у таблиці 1.

Таблиця 2.1. - Шляхи зменшення економічної нерівності

Стратегія	Опис	Переваги	Недоліки
Політика щодо доходів	• Прогресивне оподаткування • Підвищення мінімальної заробітної плати • Соціальні гарантії	• Перерозподіл багатства • Зменшення бідності • Стимулювання економічного зростання	• Опір з боку багатих і могутніх • Зниження стимулів до праці • Бюджетні обмеження
Інвестиції в людський капітал	• Освіта та підготовка кадрів • Доступ до дошкільної освіти	• Збільшення людського капіталу • Підвищення продуктивності праці • Зменшення нерівності в довгостроковій перспективі	• Висока вартість • Довгостроковий характер
Інфраструктура	• Розвиток інфраструктури	• Створення робочих місць • Стимулювання економічного зростання • Зменшення регіональної нерівності	• Висока вартість проектів • Ризик корупції
Міжнародна співпраця	• Глобальні торгові угоди • Допомога в розвитку	• Зменшення нерівності між країнами • Стимулювання глобального економічного зростання	• Складність координації дій • Різні політичні пріоритети країн
Дії окремих людей	• Етичне споживання • Фінансова грамотність	• Підтримка справедливих та відповідальних бізнесів • Зменшення особистого споживання • Збільшення заощаджень	• Необхідність зміни особистих звичок • Необхідність більш широкого прийняття

Процес створення та розвитку установ, правил, норм і процедур, спрямованих на регулювання економічних відносин між різними країнами, називається «інституціоналізацією міжнародної економіки». Прозорість, справедливість, взаємодія та відповідальність перед усіма, хто бере участь у міжнародному економічному співробітництві, є основними її принципами.

Перш за все, інституціоналізація міжнародної економіки допомагає створити стабільні та передбачувані умови для інвестицій, торгівлі та фінансових

відносин. Це створює міцну основу для розвитку економіки та зменшення ризиків, що можуть виникнути внаслідок непередбачуваних коливань на ринку. Наприклад, Світова Організація Торгівлі (СОТ) є однією з багатьох міжнародних майданчиків, які дозволяють країнам узгоджувати загальноприйняті правила і норми та вирішувати торговельні суперечки.

По-друге, інституціоналізація допомагає країнам отримувати доступ до ресурсів і можливостей. Міжнародні інституції допомагають зменшувати економічні відмінності та сприяти рівному доступу до ресурсів для всіх шляхом створення програм та механізмів розвитку, а також сприяння розвитку інфраструктури та людського капіталу в менш розвинених країнах.

По-третє, інституціоналізація міжнародної економіки дозволяє країнам працювати разом і взаємодіяти, щоб вирішити глобальні проблеми. Наприклад, міжнародні структури, такі як Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) чи Світовий Банк, надають фінансову підтримку та консультації країнам, щоб допомогти їм подолати економічні кризи та розвивати стійку економіку.

Подолання глобальної асиметричності шляхом інституціоналізації міжнародної економіки є важливою метою для забезпечення стабільності та розвитку світової економіки, хоча це й складне завдання [39].

У процесі інституціоналізації міжнародної економіки міжнародні організації відіграють важливу роль. Вони служать платформами для співпраці, координації та обміну досвідом між країнами, використовуються як форуми для обговорення та прийняття рішень щодо економічних питань. Крім того, міжнародні організації допомагають у розробці стандартів, правил і процедур, які сприяють стабільності та розвитку міжнародної економічної системи.

Провідним форумом міжнародного співробітництва з найбільш важливих аспектів міжнародних економічних та фінансових відносин залишається “Група двадцяти” (G-20), що об’єднує керівників центральних банків і міністрів фінансів двадцяти економік: Європейського Союзу, Африканського Союзу, та ще 18 (Австралія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Індія, Індонезія, Італія, Канада, Китай, Південна Корея, Мексика, Німе

ччина, ПАР, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція, Японія) найбільших економік світу. Загалом економіки членів G-20 складають дві третини світового населення, 80% світової торгівлі (включаючи внутрішню торгівлю ЄС) і 90% світового ВВП. На зустрічі лідерів «Групи семи» в Кельні в червні 1999 року було прийнято рішення про створення неформального механізму для діалогу з ключових питань економічної та фінансової політики між системоутворюючими країнами світу з метою досягнення стабільного і стійкого зростання світової економіки на благо всіх країн.

Основними стратегічними цілями, що постали перед інституцією, є координація політики між країнами-членами з метою досягнення глобальної економічної стабільності та стійкого зростання; удосконалення фінансового регулювання для зниження ризиків та запобігання майбутнім фінансовим кризам; модернізація міжнародної фінансової архітектури.

Група неухильно дотримується своїх поглядів про необхідність підтримки країн, що розвиваються, та створенню для них найбільш сприятливого середовища, щоб допомогти їм швидше подолати розрив з багатими країнами. Наприклад, в своїй останній декларації «Група двадцяти» заявили про сприяння стійкому зростанню шляхом термінового та ефективного вирішення проблеми боргової вразливості в країнах, що розвиваються, і пообіцяли прагнути до низького рівня викидів парникових газів, а також до «екологічної стійкості». Поряд із цим країни групи домовилися сприяти розвитку багатосторонніх банків розвитку для вирішення глобальних проблем та розширювати доступ до цифрових послуг «для прискорення сталого та інклюзивного зростання».

Сприятливими передумовами ефективної діяльності «Групи двадцяти» є те, що її діяльність спрямована на реалізацію практичних питань стабілізації світової економіки та їх подальшу реалізацію в оптимальному форматі. У рамках «Групи двадцяти» представлена значна кількість країн, що розвиваються, та мають значний вплив на міжнародну економічну і фінансову системи у сучасних умовах. Робота форуму може стати цілком ефективною завдяки готовності

лідерів до вжиття більш дієвих конструктивних заходів і кооперації з іншими об'єднаннями, у тому числі регіональними.

Між країнами “Двадцятки” все ще відсутній консенсус у вирішенні значних розбіжностей з урегулювання питань торгівлі, фінансової стабільності, податково-бюджетної політики та контролю діяльності фінансових установ, реформування міжнародної валютної системи на основі гнучких обмінних курсів, міжнародної кредитно-грошової системи, енергетичної, продовольчої та глобальної безпеки. Існує й точка зору щодо необхідності демонтажу “Групи двадцяти” та її заміщення на новий інститут глобального економічного управління – Глобальну економічну раду (Global Economic Council), що здійснювала б нагляд за діяльністю МВФ, Групою Світового банку та іншими спеціалізованими соціально-економічними установами. Однак, у кризовий період створення нової інституції було недоцільним. Таким чином, все ще триває етап формування довіри у світі та власне у форматі цієї інституції, тоді як ліквідація організації в умовах економічної нестабільності може призвести до появи нових ризиків.

Сучасна архітектура міжнародних організацій, що докладають зусилля та намагаються вирішити проблеми соціально-економічної нерівності, виглядає наступним чином [40]:

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН) та її агентства, включаючи Програму розвитку ООН (UNDP) та Економічну комісію ООН для Європи (UNECE), досліджують та розв'язують питання економічної нерівності на світовому рівні.
2. Міжнародний валютний фонд (МВФ) надає фінансову допомогу країнам для розвитку, сприяючи їхнім економічним реформам та зменшенню бідності. Він також рекомендує проведення політик, спрямованих на зменшення нерівності, таких як інвестиції в освіту та охорону здоров'я. З початку пандемії до кінця 2023 фінансового року МВФ надав майже 300 мільярдів доларів 96 країнам. А протягом 2023 фінансового року запрацювали дві нові системи кредитування. Resilience and Sustainability Trust надає довгострокове доступне фінансування для допомоги членам у вирішенні таких викликів, як зміна клімату

та готовність до пандемії, тоді як Food Shock Window пропонує екстрене фінансування для задоволення потреб платіжного балансу, пов'язаних із продовольством.

3. Світовий банк фінансує розвиткові проекти, спрямовані на поліпшення умов життя у найбідніших населених пунктах, включаючи інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я. Також проводить дослідження, що підтверджують важливість інвестицій у ці галузі для зменшення нерівності.

4. Міжнародна організація праці (МОП) розробляє трудові стандарти та рекомендації для забезпечення справедливої оплати праці та гідних умов праці. Вона також підтримує колективні переговори між роботодавцями та робітниками.

5. Європейський Союз.

6. Організація "Oxfam" звертає увагу на проблеми нерівності та бореться за утворення глобальної політики, спрямованої на її зменшення. Вона проводить дослідження, в яких вказує на причини та наслідки економічної нерівності і пропонує конкретні заходи для її скорочення.

Розглянемо кожен з названих вище міжнародних організацій детальніше.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) активно працює над боротьбою з глобальними нерівностями. ООН розробляє нові соціальні договори для нової епохи, що спрямовані на боротьбу з пандемією нерівності [41]. Крім того, ООН здійснює пошук рішень глобальних проблем через свій Глобальний договір [42].

Світова організація торгівлі (СОТ), заснована у 1995 році як наступник Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ), створеної у 1948 році, має на меті полегшити торгівельні відносини між країнами. Вона служить форумом для переговорів щодо торговельних угод та майданчиком для вирішення спорів між державами-членами, забезпечуючи нагляд за впровадженням, адмініструванням та операціями за покритими угодами. Зусилля СТО у сприянні чесній конкуренції та заохоченні до зниження торговельних бар'єрів мають ключове значення для глобального економічного зростання та розвитку. Її механізм вирішення спорів дозволяє країнам-членам подавати скарги на порушення

міжнародних торговельних правил. Захист від несправедливих практик допомагає забезпечити, що країни можуть конкурувати на справедливих умовах. Це дозволяє країнам третього світу розвивати свої індустрії та інтегруватися в глобальну економіку більш ефективно, сприяючи економічному зростанню та зменшенню бідності.

COT допомагає вирішувати торгові спори мирним та конструктивним шляхом [43]. На діаграмі можна побачити кількість спорів, переданих до COT, і звернень до комісії та Апеляційного органу на щорічній основі з 1995 по 2022 рік.

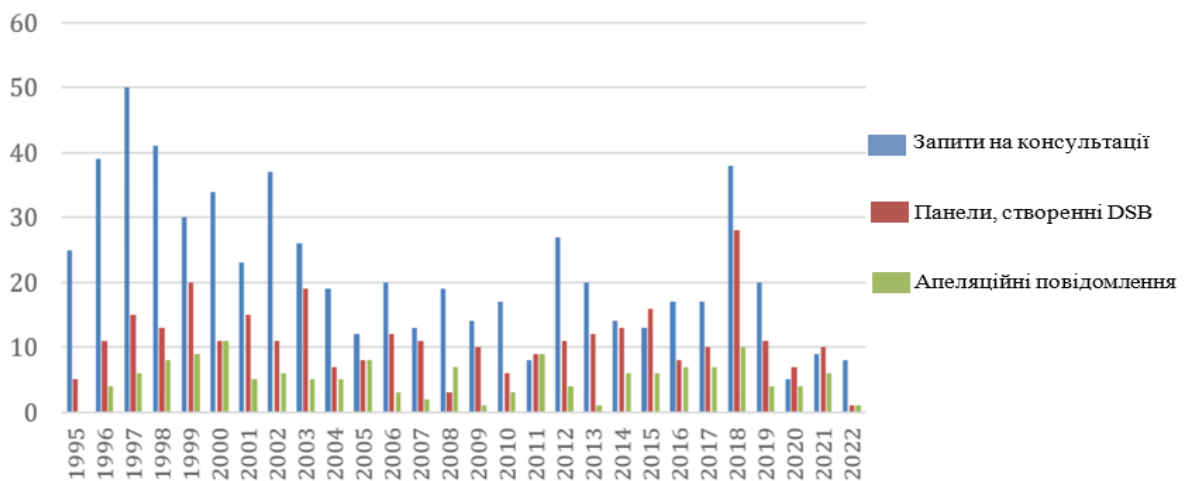

Рис. 2.1. Кількість ініційованих спорів, створених первинних груп і повідомлень про апеляцію в первинному провадженні

Джерело: [73].

Міжнародний валютний фонд (МВФ), створений у 1944 році на Конференції в Бреттон-Вудсі та який розпочав свою діяльність у 1945 році, зосереджений на забезпеченні стабільності міжнародної валютної системи, що включає контроль за обмінними курсами та міжнародними платежами, дозволяючи країнам здійснювати безпечні та прозорі транзакції одна з одною. МВФ відіграє важливу роль у наданні монетарної співпраці та фінансової стабільності, пропонуючи політичні консультації, фінансову допомогу та технічну експертизу своїм державам-членам. Він моніторить глобальні економічні тенденції, надає поради щодо економічної політики та підтримує країни, що стикаються з проблемами платіжного балансу, відіграючи ключову роль у запобіганні та управлінні

економічними кризами та сприяючи глобальній економічній стабільності. МВФ використовує різноманітні механізми фінансування, включаючи:

- Стенд-бай угоди (SBA) - традиційні кредитні лінії для країн, які потребують допомоги в усуненні проблем балансу платежів.
- Гнучкі кредитні лінії (FCL) - призначені для країн з дуже сильними економічними підвалинами та стабільної політичної системою. Вони надають негайний доступ до великих сум кредитування без конкретного умовного зобов'язання.
- Механізм запобігання та ліквідації криз (RFI) - забезпечує швидкий фінансовий доступ країнам, що мають порівняно невеликі потреби в балансі платежів.

Фінансування зазвичай супроводжується програмами реформ, спрямованими на відновлення економічної стабільності та стимулювання зростання. Ці програми можуть включати фінансову консолідацію, монетарну стабілізацію, реформи структури економіки та зміцнення фінансового сектору.

Багато довготермінових викликів, з якими стикаються особливо країни з низьким рівнем доходу, нерозривно пов'язані з питаннями розвитку. Проте лише фінансування розвитку недостатньо для вирішення глобальних цілей державної політики. Прагнучи вирішити ці виклики, МВФ продовжує виконувати свій мандат, викладений понад 75 років тому в статтях Угоди, зокрема, допомагати членам подолати проблеми платіжного балансу, не вдаючись до заходів, які загрожують національному чи міжнародному процвітанню (рис. 2.2).

Світовий банк, також заснований у 1944 році під час Конференції в Бреттон-Вудсі, є однією з найважливіших міжнародних фінансових інституцій, яка відіграє ключову роль у глобальних зусиллях зі зменшення бідності та підтримки сталого розвитку в країнах, що розвиваються. Він складається з двох основних установ: Міжнародного банку реконструкції та розвитку (IBRD) та Міжнародної асоціації розвитку (IDA).

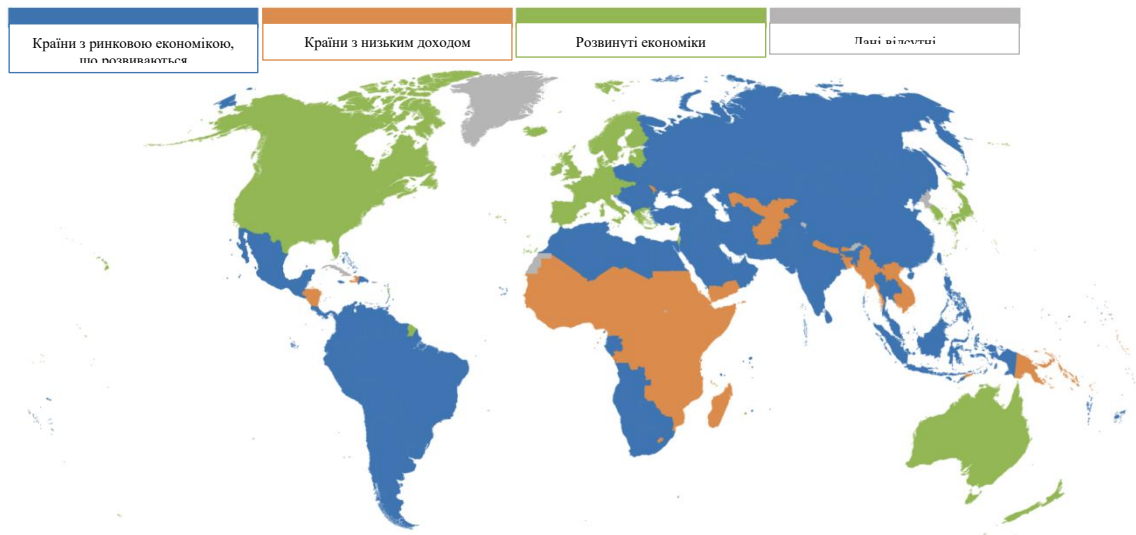

Рис. 2.2. Мапа використання виділених ЄСВ в світі.

Джерело: [68].

IBRD зосереджений на наданні позик для фінансування різноманітних проєктів та програм під низькі відсоткові ставки та тривалі терміни погашення. IDA фокусується на підтримці найбідніших країн світу, надаючи гранти та кредити на пільгових умовах, тобто з нульовим або дуже низьким відсотком. Ці кошти спрямовуються на проєкти, які мають суттєвий вплив на покращення економічного зростання та підвищення якості життя, включаючи доступ до чистої води, освіти, охорону здоров'я, інфраструктуру та охорону довкілля. Завдяки наданню позик на пільгових умовах, безвідсоткових кредитів та грантів, Світовий банк зосереджений на економічному розвитку, зменшенні бідності та покращенні життєвих стандартів.

Щоб зменшити дисбаланс у міжнародних економічних відносинах, країни зобов'язуються дотримуватися спільних стандартів і норм. Крім того, міжнародні угоди створюють правову основу для регулювання інвестицій, торгівлі товарами та послугами та інших аспектів міжнародного економічного співробітництва, що сприяє розвитку економіки кожної країни.

Для подолання асиметричності соціально-економічного розвитку країн світу необхідно створити інституції глобального управління. Сучасна глобалізація сприяє відкриттю національних границь для міжнародної торгівлі, потоків капіталу та інформації. Для того, щоб глобальне регулювання було

ефективним, необхідні спільні принципи, стандарти та позиції. Згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і Загальною декларацією прав людини, основні принципи, такі як свобода, справедливість, рівність і толерантність, повинні бути включені в теорію та практику глобальної політики.

У 2015 році на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку були прийняті «Цілі сталого розвитку» (також відомі як Глобальні цілі) на період від 2015 до 2030 року. Ці цілі складаються з 17 глобальних цілей, які відповідають 169 завданням. Цей документ спрямований на те, щоб зробити світ кращим. Його мета – це допомогти бідним людям і переконатися, що у всіх є достатньо їжі, що всі можуть бути здоровими та щасливими, що кожен може ходити до школи та вчитися, що кожен може мати хорошу роботу та чесне ставлення, що до всіх ставляться однаково, незалежно від того, де вони живуть, що кожен може жити в мирному світі, що люди працюють разом, щоб досягти цього [44].

Подоланню глобальної асиметрії також сприяють спеціалізовані глобальні установи. Так, з точки зору країн, що розвиваються, ефективною є робота Світової організації торгівлі. По мірі зростання ролі та частки країн, що розвиваються, у міжнародній економіці, важливо, щоб переговорний процес багатосторонніх угод перетворився на інструмент більш справедливої торгівлі. Наприклад, метою дохійського раунду багатосторонніх переговорів є вирішення торговельних суперечок між розвинутими постіндустріальними країнами та країнами, що розвиваються. Це призведе до подолання значної асиметричності в світовому господарстві та сприятиме економічному розвитку країн, що розвиваються.

Інституціоналізація міжнародної економіки означає створення та розвиток міжнародних організацій, правил і механізмів співпраці, які зменшують асиметрію та сприяють більш справедливому розподілу прибутку від глобальної торгівлі та економічного зростання. У цьому контексті реорганізація міжнародних фінансових інституцій, особливо Світового банку та Міжнародного валютного фонду (МВФ), виявляється важливим інструментом для подолання глобальної економічної асиметрії.

Перш за все, реформа цих інституцій передбачає зміну їхньої системи представництва та голосування. Наразі рішення приймаються з урахуванням великої кількості факторів, які часто не відповідають реальним економічним потребам і інтересам країн, що розвиваються. Розширення представництва та голосування країн, що розвиваються, може призвести до більш справедливого прийняття рішень у міжнародних фінансових організаціях.

Підвищення рівня прозорості та відповідальності є другим важливим компонентом реформи. У міжнародних фінансових відносинах недовіра може виникнути через непрозорість установ. Таким чином, необхідно оприлюднювати детальну інформацію про процеси прийняття рішень, розподіл ресурсів і розробку стратегій.

Крім того, метою реформи є надання більшої допомоги країнам, що розвиваються. Це може включати надання кредитів, підтримки розвитку та програм технічної допомоги, які сприятимуть розвитку та зменшуватимуть нерівності між країнами. Нарешті, реформа повинна бути адаптивним до змін, які відбуваються в глобальній економіці, і вона повинна сприяти співпраці з іншими міжнародними організаціями. Це дозволить швидко реагувати на нові проблеми та небезпеки в міжнародних відносинах [45].

Торговельні блоки, як-от Європейський союз (ЄС), Транс-Тихоокеанське партнерство (TPP) і Регіональне економічне партнерство (RCEP), є групами країн, які укладають торговельні угоди з метою підтримки економічного співробітництва та підтримки внутрішнього ринку.

Торговельні блоки позитивно впливають на більш рівний розподіл доходів у світі завдяки створенню великого ринку, який надає учасникам широкі можливості для торгівлі та інвестицій. Наприклад, Європейський союз створив зону вільної торгівлі між своїми членами. Це сприяє торгівлі та економічному розвитку в цій зоні.

Але торговельні блоки можуть посилити асиметрію по всьому світу. Наприклад, обмежений доступ до ринків, що належать до цих об'єднань, може зашкодити деяким країнам, які не входять до цих блоків. Крім того, в умовах

торговельних блоків найбільш розвинені та впливові країни можуть мати перевагу, що може призвести до асиметрії в економічних відносинах між країнами.

Коли країни-учасниці торговельного блоку створюють правила та угоди, вони часто враховують свої власні інтереси та потреби. Це призводить до того, що менш розвинені країни або країни з низьким політичним впливом отримають менш вигідні умови доступу до ринку. Таким чином, створення торговельних блоків може призвести до поглиблення глобальної асиметрії та нерівності в міжнародних економічних відносинах.

Стимулювання технологічного трансферу та науково-технічної співпраці між країнами відіграє важливу роль у зменшенні глобальної асиметрії та сприяє сталому економічному розвитку. Технологічний трансфер передбачає передачу технологій, знань та ноу-хау від розвинених країн до країн, які розвиваються. Цей процес дозволяє зменшити технологічні розриви та сприяє розвитку інноваційного потенціалу у країнах-донорах.

Науково-технічна співпраця включає в себе обмін науковими дослідженнями, розробками та експертними знаннями між країнами. Цей процес сприяє обміну ідеями, створенню нових технологій та розвитку інноваційних рішень у різних сферах економіки.

Здійснення технологічного трансферу та науково-технічної співпраці має величезне значення для розвитку країн-отримувачів. Це дозволяє їм використовувати сучасні технології, підвищувати ефективність виробництва та конкурентоспроможність на світовому ринку. Крім того, ці механізми сприяють розвитку людського капіталу, забезпечуючи доступ до новітніх знань та навичок, які є ключовими для інноваційного розвитку.

Таким чином, технологічний трансфер та науково-технічна співпраця є важливими інструментами для нівелювання глобальної асиметрії та створення сприятливих умов для сталого економічного зростання у всьому світі.

Ці механізми також сприяють зближенню країн у сфері наукових досліджень та розвитку технологій, що веде до формування спільних наукових

мереж та інноваційних кластерів. Це відкриває шлях до колаборативного розвитку нових продуктів, процесів та послуг, що сприяє створенню більш конкурентоздатних індустрій та підприємств.

Зокрема, технологічний трансфер може стати механізмом для поширення зелених технологій та розвитку відновлюваних джерел енергії. Розвинуті країни можуть передавати свої досягнення у сфері екологічно чистих технологій країнам-отримувачам, що дозволить зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та сприятиме більш сталому розвитку.

Крім того, науково-технічна співпраця створює умови для спільного вирішення глобальних викликів, таких як зміна клімату, забезпечення продовольства та боротьба зі збільшенням населення. Об'єднання зусиль на міжнародному рівні дозволяє знаходити більш ефективні та інноваційні рішення для складних проблем, що стоять перед людством.

Отже, технологічний трансфер та науково-технічна співпраця є необхідними інструментами для забезпечення рівного доступу до технологій та знань, а також для забезпечення сталого розвитку та економічної стабільності у всьому світі. Їх розвиток та підтримка мають стратегічне значення для побудови більш справедливого та рівноправного світу.

Перспективи розвитку механізмів нівелювання глобальної асиметричності є ключовими для створення більш справедливого, стійкого і процвітаючого світу. На нашу думку, подальші зусилля глобальної спільноти мають бути направлені на наступні сфери. По-перше, варто посилювати роль міжнародних інституцій після відповідної їх реформи. По-друге, регіональна інтеграція, яка сприяє зменшенню глобальної асиметрії, забезпечуючи країнам доступ до ринків та ресурсів у своїх регіонах, має підтримуватись на міжнародному рівні завдяки стимулюванню укладенню регіональних торговельних угод та реалізації спільних інфраструктурних проєктів. Пріоритетне врахування соціальних, екологічних та економічних аспектів сталого розвитку допоможе збалансувати розвиток різних регіонів та зменшити прояви глобальної нерівності. Інвестиції у відновлювану енергетику, охорону довкілля та відкрите інноваційне планування сприятимуть

створенню більш стійких та рівних умов для всіх країн. Для того, щоб країни з низьким рівнем економічного розвитку мали можливість користуватись перевагами глобалізації потрібно сприяти їх інтеграції у глобальний цифровий простір. Розширення доступу до Інтернету, цифрові освітні програми та розвиток електронної комерції зменшати цифровий розрив і підвищати конкурентоспроможність менш розвинених країн. А глобальна міграція та міжкультурне взаєморозуміння сприятиме обміну знаннями, ідеями та ресурсами між країнами. Програми міжнародної студентської обміну, культурні ініціативи та інтеграційні програми для мігрантів створюють телерантне та активне глобальне співтовариство.

2.2. Україна у соціально-економічних вимірах глобального розвитку

Одним з найсуттєвіших наслідків глобалізації є зростання розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між Україною та країнами «золотого мільярда». Глобалізація призводить до посилення нерівномірності у соціокультурному прогресі народів, збільшуючи розмежування між полюсами екстремального багатства та бідності на світовому рівні.

В Україні цей розрив призвів до зростання тіньової економіки та загальної криміналізації економічної діяльності, а також до збільшення рівня корупції, безробіття та бідності. Економічне ослаблення України та пригнічення її національної економіки призвели до фактичного виключення України з конкурентного середовища світового ринку.

На рис.2.3 представлена динаміка ВВП на душу як індикатора рівня соціально-економічного розвитку країн ЄС та України за період 2012-2022 р.

У 2022 році ВВП на душу населення країн ЄС склав 37433 долари, що перевищує середньосвітовий показник майже в 2,9 рази та є в 8,3 рази вищим за показник в Україні. За період з 2012 по 2022 рік ВВП на душу населення ЄС зрос на 12,9%, проте відзначалися різні періоди змін: зростання у 2012-2014 роках та 2015-2018 роках, а також зниження у 2015 році (на 13,6% порівняно з 2014 роком) і скорочення внаслідок пандемії у 2019-2022 роках.

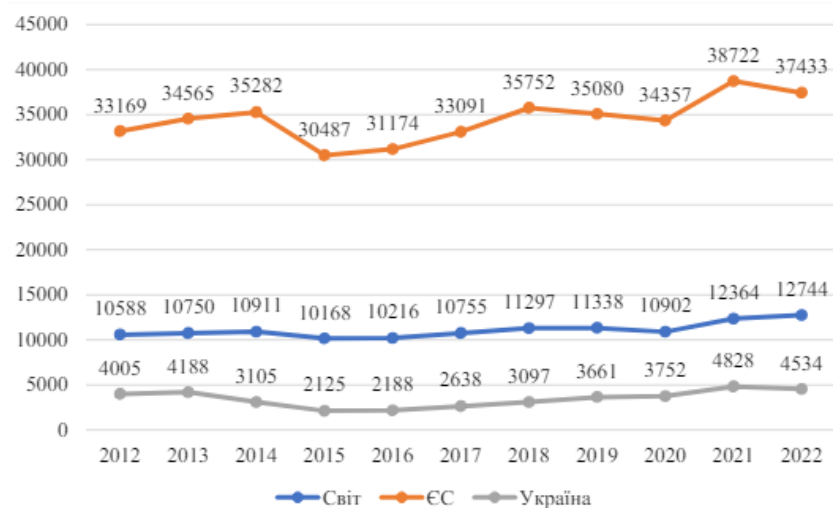

Рис. 2.3. Динаміка рівня ВВП на душу населення, дол. США

Джерело: [74].

Щодо ВВП на душу населення України, він збільшився на 13,2% за період 2012-2022 років і становив 4534 долари США. Зниження показника відбувалося у 2014-2015 роках (внаслідок початку військової агресії Росії) та у 2022 році (під час повномасштабної війни), проте період з 2016 по 2021 рік характеризувався зростанням, що призвело до збільшення ВВП на душу з 2188 доларів у 2016 році до 4828 доларів у 2021 році, що в 2,2 рази.

Щодо індексу економічної свободи, то всі країни ЄС (за винятком Греції) розташовані в першій половині рейтингу країн світу за ступенем економічної свободи, а 6 країн (Ірландія, Естонія, Люксембург, Нідерланди, Данія та Швеція) входять до першої десятки. Результати класифікації країн за цим індексом показують, що Ірландія є країною з високим рівнем економічної свободи (індекс в діапазоні 80-100).

До переважно вільних країн з індексом в діапазоні 70-80 відносяться 12 країн, включаючи Естонію, Люксембург, Нідерланди, Данію, Швецію, Фінляндію, Німеччину, Латвію, Кіпр, Литву, Австрію, Чехію та Португалію. Решта країн, за винятком Греції, яка має відносно низький індекс, вважаються помірно економічно вільними. Україна, подібно до Греції, відноситься до країн з переважно невільною економікою.

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року збільшились як масштаби потреб у соціальному захисті, так і сприйняття цього заходу як вияву державної турботи.

Станом на 1 лютого 2023 року мали статус безробітних в Україні 166,0 тис. осіб. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України.

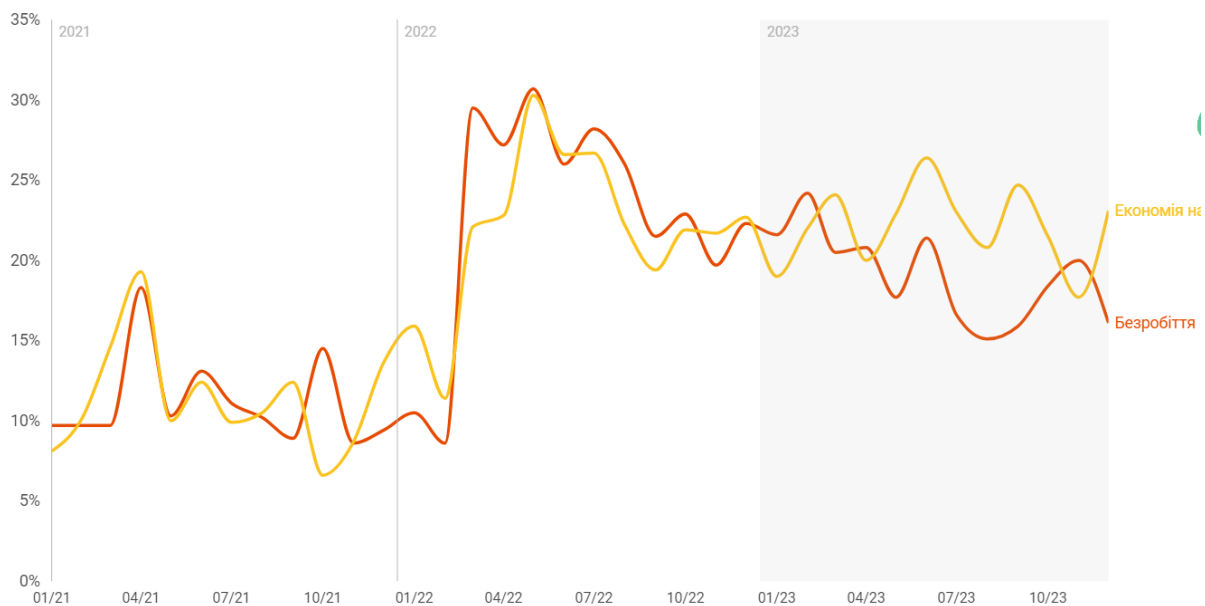

Рис. 2.4. Рівень безробіття в Україні, 2021-2023

Джерело: [74].

Враховуючи це, уряд негайно ввів низку важливих регуляторних змін. Вони створені з метою зменшення фіскального навантаження на бізнес і сприяння розвитку малого підприємництва. Зокрема, було дозволено переходити на третю групу спрощеної системи оподаткування платників податку, які мають оборот до 10 млрд грн і необмеженою кількістю працівників.

Замість податку на прибуток і ПДВ платники за новими правилами «спрощенки» мають сплачувати 2-відсотковий податок із доходу. Перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи не має податкового обов'язку з ПДВ, розширено. Збільшено час, протягом якого платник податків може уникнути виконання своїх податкових обов'язків без застосування санкцій, якщо у нього немає відповідної можливості. Митне законодавство дещо

лібералізовано. Зокрема, обов'язкові платежі за товари та автомобілі частково скасовані.

Заходи з лібералізації економіки показують, що уряд усвідомлює зв'язок між темпами економічного розвитку та ступенем економічної свободи.

Соціально-економічний розвиток України стикається з низкою проблем, які ускладнюють досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Ці проблеми, окрім війни з Росією, низького ВВП на душу населення, високого рівня бідності, нерівності у доходах, корупції та відтоку мізків, також включають:

- Нестабільність політичної системи.
- Недостатню диверсифікацію економіки.
- Застарілу інфраструктуру.
- Низький рівень інновацій.
- Недостатня кваліфікація робочої сили.

Війна та її наслідки - економічна і демографічна кризи - значно поглибили соціально-економічну кризу, збільшивши розрив між соціальними потребами та економічними можливостями держави. Російська агресія призвела до гуманітарної кризи, яка вимагає змін у соціальній політиці та акцентує увагу суспільства на діях уряду у сферах соціального і гуманітарного захисту.

Ці додаткові критичні ризики важко збалансувати, особливо враховуючи зростання потреб у допомозі, зумовлене продовженням бойових дій. У цей період внутрішні джерела покриття цих потреб укорочуються. Збільшення кількості осіб, що потребують соціальних виплат, призводить до значних витрат з бюджету, що викликає дефіцит і збільшення державного боргу. Україна втратила численні промислові та сільськогосподарські підприємства, а також ряд регіонів, через що стала свідком значної міграції населення, яке стає внутрішніми чи зовнішніми мігрантами.

Важливим аспектом вивчення соціально-економічного стану країни є демографічні процеси. Демографічна ситуація є ключовим фактором, який впливає на соціальний розвиток країни та її економічну стійкість. Україна,

подібно багатьом країнам світу, стикається з численними демографічними викликами, які впливають на її соціальний аспект глобального розвитку.

Населення України протягом останніх років постійно скорочується. За даними Державної служби статистики України, у 2021 році воно становило 41.3 мільйона осіб. Відповідно до даних Інституту демографії та соціальних досліджень, станом на 1 січня 2023 року чисельність населення України становила від 28 млн до 34 млн. Більш точні дані можна отримати, якщо впорядкувати облік українців, які перетинають кордон на заході і з Молдовою. Директорка Інституту демографії також зазначила те, що порахувати умовні три мільйони українців, які перетнули кордон з росією буде дуже важко. Крім того, дані Агентства ООН у справах біженців свідчать про те, що понад 8,1 мільйона українців загалом стали біженцями з моменту повномасштабного вторгнення росії. За останні роки спостерігається збільшення частки людей пенсійного віку, що ставить перед соціальною системою нові завдання забезпечення пенсійного забезпечення та медичної допомоги. Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук вважає, що потенціал демографічного зростання Україна вже вичерпала. Адже згідно статистики за 2020 рік у країні 75-річних жінок у структурі населення більше, ніж п'ятирічних дівчат. За прогнозами чисельність кожного наступного покоління буде скорочуватися. Ця тенденція є результатом низького рівня народжуваності та впливу російської агресії, яка призвела до значного збільшення смертності та еміграцію населення. Міграційні процеси значно впливають на демографічну ситуацію в Україні. Значна кількість українців шукають можливості для життя, навчання та працевлаштування за кордоном, особливо у країнах Європейського Союзу. Це призводить до так званого «відпливу мізків», відтоку кваліфікованої робочої сили, що може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток країни. Демографічна ситуація в Україні має значний вплив на соціальний вимір її глобального розвитку. Тому зміцнення політики у сфері демографії, міграції та соціального забезпечення є важливими кроками для розбудови, забезпечення стабільного і сталого розвитку України в майбутньому.

Наша країна знаходиться на четвертому місці у світі за обсягами нелегальної міграції людей, що складає 4,2%. Щодо коефіцієнта свободи від корупції, він становить 2,3 за десятибальною шкалою, що робить Україну однією з 30 найменш привабливих країн світу з цього питання. Обсяги відмивання грошей також роблять Україну однією з 30 найменш привабливих країн світу. Рівень незаконного використання інтелектуальної власності в Україні становить 91% у всіх сферах діяльності, розмістившись на четвертому місці у нижній частині списку.

Також за даними «The World Bank», статистика про соціальний сектор каже, що [46]:

- Приріст населення з 2010 по 2021 рік тримався на діапазоні [-0,4; -0,7], але через повномасштабну війну в Україні, станом на 2022 рік цей показник дорівнює (-14,3).
- Очікувана тривалість життя при народженні, всього (років): з 2011 по 2021 рік, зменшилася з 71 до 70 років. Але в період з 2017 по 2019 роки, цей показник був 72 роки.

Необхідно також враховувати рівень освіти та грамотності в Україні, оскільки це ще одна важлива соціальна характеристика соціально-економічного розвитку країни. Освіта визначає рівень життя громадян, конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку праці та рівень інтелектуального капіталу. Школярі з соціально-економічно благополучних сімей в Україні демонструють майже такий же рівень грамотності, як і їх однолітки з Європи. Тим не менш, в Україні існує нерівний доступ до високоякісної освіти, і існує значний розрив між доступом до освіти в містах і селах. Села відстають від міст майже у два з половиною рази. З 15 400 шкіл більше 9000 знаходяться в селах. Крім того, навчальні програми в країні значно відрізняються від європейських стандартів, що призводить до розбіжностей у освіті в регіонах.

З іншої сторони до повномасштабної війни Україна стабільно йшла шляхом покращення своїх позицій у “Digital Ranking Report 2021” [47]. Варто звернути

увагу ріст показників по талановитості населення, позиції яких зросли з 2017 по 2021 рік, з 57 до 46 місця. Також присутній освітній приріст з 26 на 18 позицію. Причиною чому стала більша кількість випускників шкіл та університетів, але не у науковій концентрації, що свідчить, що присутні проблеми з розвитком наукового сектору та присутності науковців у країні, наслідком чого стало зміщення нашої країни з 45 на 55 позицію у світі.

Таблиця 2.3. - Digital Ranking Report – Знання, рейтинг України

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Таланти	57	55	57	52	46
Навчання	26	22	21	19	18
Наука	45	40	49	50	55

Джерело: [47].

Також підтверджує зниження наукової активності у сучасних умовах показник “Дослідники, FTE/млн”.

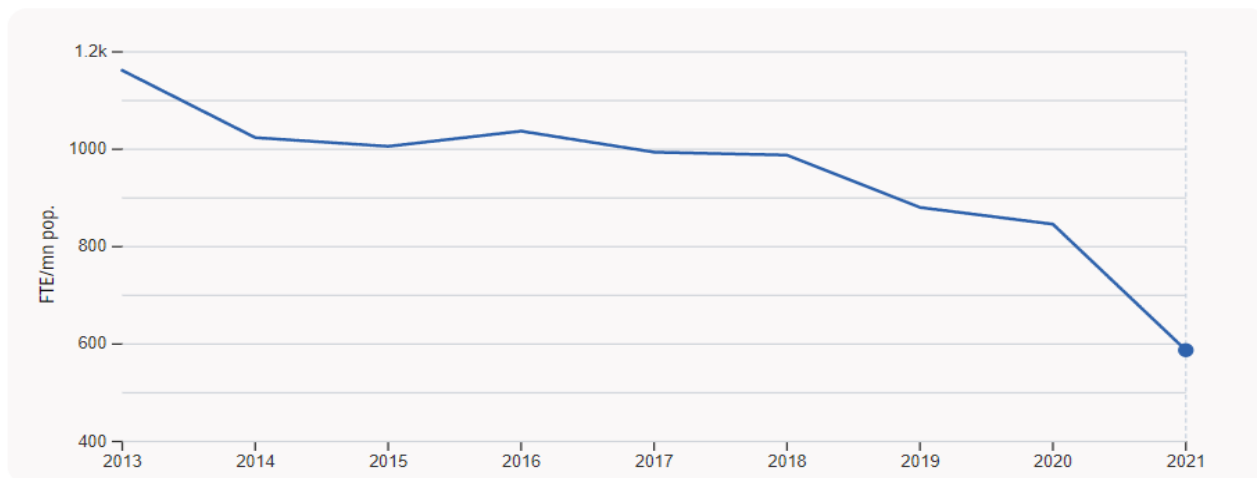

Рис. 2.5. Дослідники, FTE/млн.

Джерело: [47].

Цей показник свідчить про те, що у 2021 році рівень науково-дослідницької активності в Україні склав 587,5 повних робочих еквівалентів на мільйон населення. Це на 30,58% менше, ніж у попередньому році. Такий спад свідчить про зменшення обсягу науково-дослідницької роботи в країні - еквівалентно 66 місцю у рейтингу.

На нашу думку, у світлі глобалізації ми повинні прагнути до модернізації освітніх програм. З 177 країн Україна знаходиться на 46 місці за рівнем освіти.

Показник рівня освіти визначається як середня кількість років навчання дорослих віком від двадцяти п'яти років і очікувані роки навчання дітей у віці вступу до школи. Згідно звіту, очікувана тривалість навчання українців становить 13,3 років, а середня становить 11,1 років. Збільшення виділення коштів на освіту з бюджету держави, модернізація до рівня європейських програм навчання, підвищення престижу педагогічної професії та надання вчителям більших можливостей для професійного зростання – це комплексні заходи, які країна повинна вжити, щоб вирішити проблеми, зазначені вище.

Хоча є проблеми зі спадом наукових і освітніх показників, уряд почав вирішувати ці проблеми у 2024 році. Незважаючи на війну та проблеми з економікою країни, уряд почав реформувати вищу освіту, надаючи більше пільг і допомоги студентам і науковцям [48].

За даними Global Opportunity Index Україна впала у рейтингу, що показує тенденція з 2017 по 2021 рік, де наша держава перемістилася з 83 на 91 позицію [49].

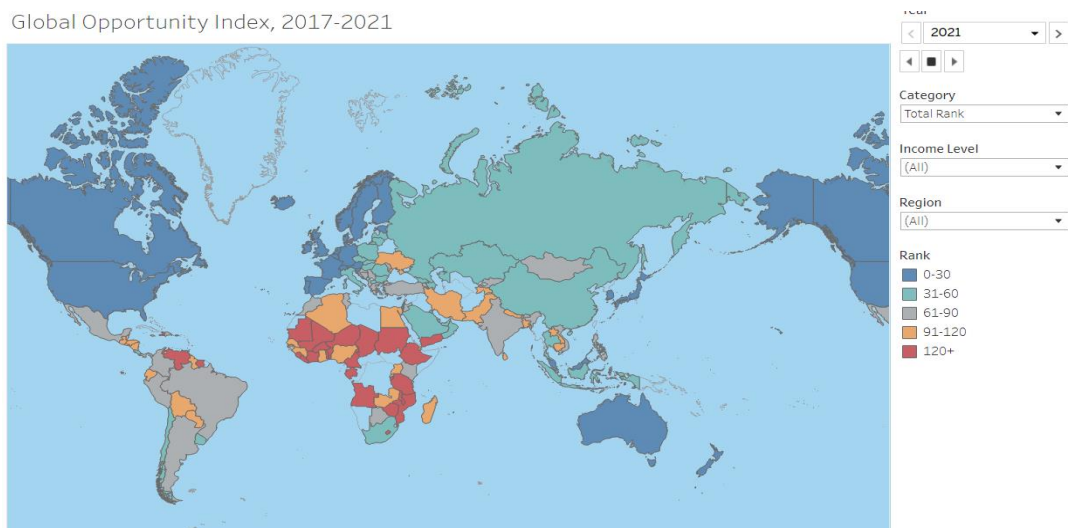

Рис. 2.6. Global Opportunity Index, 2017-2021

Джерело: [75].

Наступним аспектом соціального виміру, який ми розглянемо, є система охорони здоров'я України. Вона є невід'ємною складовою глобального розвитку країни. Від системи охорони здоров'я та надання медичної допомоги значною мірою залежить добробут громадян та стабільність суспільства. Зараз система охорони здоров'я країни переживає значні зміни та інновації. З одного боку, є

значні досягнення в цій галузі, зокрема покращена доступність медичних послуг, модернізована медична інфраструктура та покращена якість медичного обслуговування. Наприклад, модернізація та глобалізація змусили Україну адаптуватися та вигадувати інноваційні рішення, що і призвело до створення електронної охорони здоров'я. Електронна охорона здоров'я (е-здоров'я, eHealth) є екосистемою інформаційних відносин учасників медичного середовища держави, які базуються на економічно ефективному та безпечному використанні інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на підтримку системи охорони здоров'я, включаючи медичні послуги, профілактичний нагляд за здоров'ям, медичну літературу та медичну освіту, знання та дослідження. Із іншого боку, система стикається з численними проблемами, зокрема недостатньою фінансовою підтримкою, недостатньою кількістю медичного персоналу, корупцією. Однією з найбільших проблем є низький рівень фінансування системи охорони здоров'я. Це можна було помітити під час карантину через Ковід-19. Лікарням не вистачало обладнання, і їм доводилося звертатися до звичайних людей та інших країн по допомогу.

За даними сайту про надання статистики по країнам з найкращою медициною у світі, Україна займає 68 місце за показником «Система догляду» за пацієнтами та 103 місце за показником «Найздоровіша країна» [50].

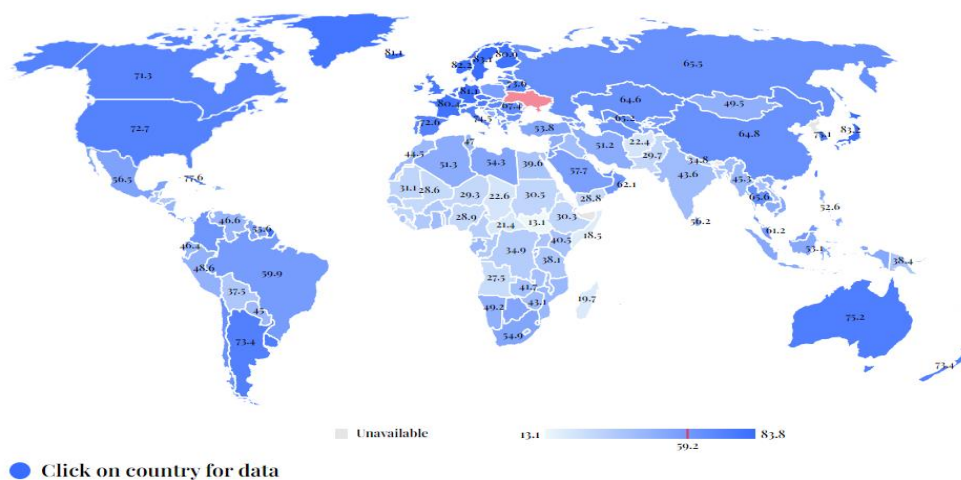

Рис. 2.7. Мапа регіональних тенденцій в якості медичної допомоги.

Джерело: [72].

За індексом охорони здоров’я Україна займала з 65 країн у 2016 році – 63 місце (49,7 бали). Станом на 2024 рік, де статистика включає вже 94 країни світу, то Україна займає 75 місце (55,4 бали) [51].

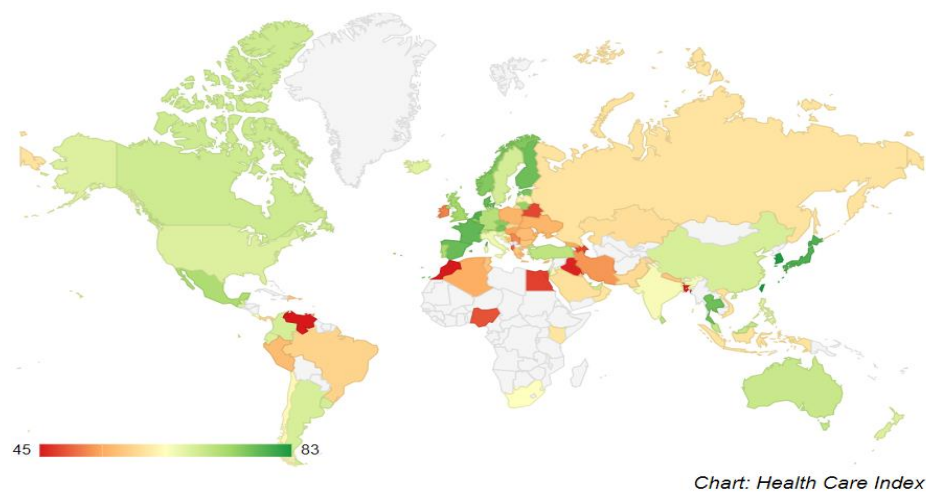

Рис. 2.8. Health Care Index by Country 2024.

Джерело: [72].

За рейтингом Global Innovation Index 2023 статистичний довірчий інтервал для рейтингу України знаходиться між 48 і 56 місцями [52].

	Позиція ГІ		Інноваційні ресурси		Інноваційні результати	
2020 рік	45-й		71-й		37-й	
2021 рік	49-й		76-й		37-й	
2022 рік	57-й		75-й		48-й	
2023 рік	55-й		78-й		42-й	

Рис. 2.9. Global Innovation Index 2023

Джерело: [76].

За останні роки, вклад держави в освіту відносно ВВП країни не змінювався. Станом на 2021 рік, оцінка показує, що Україна займає 24 місце [53].

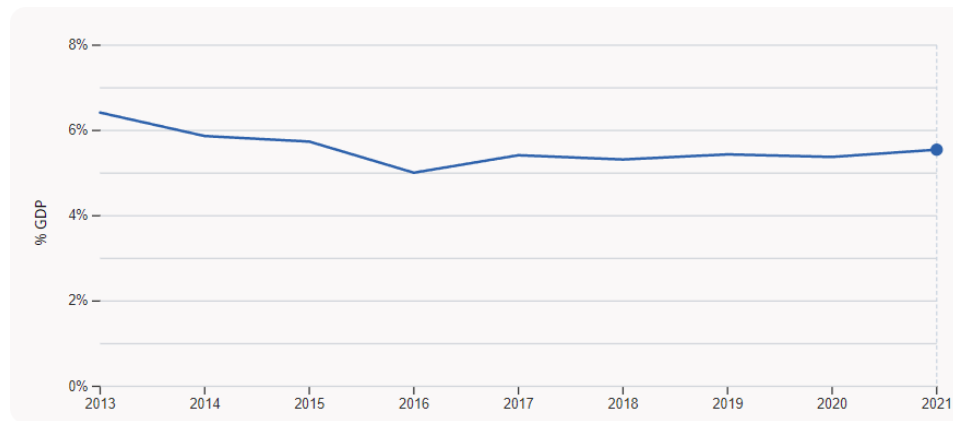

Рис. 2.10. Витрати на освіту, % ВВП

Джерело: [76].

Створення мобільних додатків/млрд ВВП за ПКС (паритет купівельної спроможності) у 2022 році дорівнював 833 360 343 додатків/млрд ВВП за ПКС, що на 61 265,96% більше, ніж у попередньому році. Варто зауважити що цей показник ні разу не був більше 2 000 000 додатків/млрд ВВП за ПКС і станом з 2017 по 2021 рік – еквівалент рангу становив 12 місце.

У 2022 році витрати на програмне забезпечення становили 0,69% ВВП, що на 0,23 п.п. більше, ніж у попередньому році. Це може вказувати на зростання використання програмного забезпечення у бізнесі, освіті, медицині тощо.

Загалом, зростання витрат на програмне забезпечення свідчить про розвиток цифровізації економіки та суспільства та збільшення ролі технологій у різних секторах.

«Що це означає для нашої країни?»: Такий значний зріст може вказувати на потужний розвиток індустрії мобільних технологій в Україні. Це стало результатом росту інтересу до програмування та інновацій у сфері ІКТ, а також підтримки з боку уряду та бізнесу.

Для України це може означати більш широкі можливості для розвитку цифрової економіки, залучення інвестицій у технологічні стартапи та компанії, а також підвищення конкурентоспроможності країни в глобальному інформаційному просторі. Успіх у розвитку сектору ІКТ може також мати

позитивний вплив на інші галузі економіки та соціальний розвиток країни в цілому.

У сучасних умовах глобалізації та постіндустріального розвитку економіки України стикається з низкою проблем, які вимагають системних рішень та спільних зусиль з боку представників влади, бізнесу та громадянського суспільства. Однією з ключових ідей, яка виступає на передній план, є економічний патріотизм.

Це поняття наголошує на необхідності розуміння національних інтересів та відповідальності за створення сприятливих умов для розвитку власної економіки. Сучасна ситуація в Україні характеризується домінуванням масового імпорту, хоча є всі можливості для виробництва конкурентоспроможної продукції власного виробництва. Проте, відчувається гострий дефіцит відповідальності та розуміння цінності робочого місця. Часто вибір залишається на користь імпортової продукції, навіть коли в Україні є потужні потенціали для її власного виробництва.

Наприклад, хімічна галузь майже зупинена, а мінеральні добрива масово імпортуються, хоча в Україні є можливість їх власного виробництва. Оновлення рухомого складу Укрзалізниці відбувається через закупівлю секонд-хенду у державах ЄС, замість використання вітчизняних ресурсів та розвитку власного транспортного машинобудування. Такі практики підірвали потенціал вітчизняного виробництва та сприяли збільшенню залежності від імпорту. Економічний патріотизм закликає до переосмислення таких підходів та активного сприяння розвитку власної промисловості та виробництва.

Стратегічним пріоритетом України у забезпеченні національної конкурентоспроможності в умовах постіндустріальної економічної системи полягає в упровадженні науково-технологічної моделі розвитку.

Це обґрунтовано наявністю визнаних у світі наукових шкіл та унікальних технологій в таких галузях, як розробка нових матеріалів, біологія, радіoeлектроніка, фізика низьких температур, електрозварювання, інформатика, телекомунікації та зв'язок, військові технології. Ці напрямки мають потенціал

забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва на рівні найвищих світових стандартів.

2.3. Інноваційна парадигма розвитку економіки України в контексті подолання соціально-економічного розриву

У сучасному світі інновації є важливим компонентом економічної стабільності та соціального прогресу, а також критично важливим компонентом успішного розвитку. Інноваційна парадигма може змінити спосіб виробництва та споживання, а також вплинути на кожну частину суспільства. Інноваційна парадигма є важливим інструментом для подолання соціально-економічного розриву в світлі глобальних тенденцій. Інновації не лише збільшують продуктивність і конкурентоспроможність економіки, але й можуть сприяти розвитку областей і секторів, які раніше відставала від загального прогресу. Україна стикається з труднощами в подоланні соціально-економічного розриву, як і багато інших країн. Основною перешкодою для досягнення сталого розвитку є цей розрив. Дослідження інноваційної парадигми економічного розвитку в Україні є надзвичайно важливим, оскільки це допоможе країні залишатися конкурентоспроможною, підвищити рівень життя населення та досягти стійкого соціально-економічного прогресу.

Україна стоїть перед неймовірним викликом – відновити економіку після війни та забезпечити стійкий розвиток. Однак, ключ до успіху полягає не лише в відновленні та розширенні існуючих секторів економіки, але й у створенні інноваційної моделі розвитку, яка зробить Україну привабливою для інвесторів, підприємців та талановитих індивідів. Нова парадигма розвитку, що поєднує в собі ліберальні принципи та фокус на людському капіталі, може стати основою успішного майбутнього України.

У контексті цієї роботи важливо визначити основні терміни: парадигма, інноваційна парадигма, розвиток економіки та соціально-економічний розрив. У сучасному трактуванні парадигмою називають систему вихідних теорій, ідей,

положень, допущень і принципів науки, які дозволяють надавати несуперечливі пояснення явищ, що вивчаються, будувати теорії і методи, на основі яких виникають нові різні теорії розвитку. Інноваційна парадигма визначається як новий спосіб мислення, підходу до вирішення проблем, що базується на впровадженні нововведень. Це не лише технологічні новації, а й нові методи управління, організації виробництва, маркетингу та інші аспекти, спрямовані на підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Розвиток економіки - це процес, що передбачає зростання обсягу виробництва, підвищення рівня життя населення, створення нових робочих місць та забезпечення стабільного економічного зростання. У контексті інноваційної парадигми розвиток економіки базується на впровадженні нововведень у всі сфери діяльності, що сприяє збільшенню продуктивності праці, стимулює розвиток нових галузей та підвищує конкурентоспроможність економіки в цілому. Соціально-економічний розрив - це нерівності в рівні розвитку різних соціальних груп та регіонів, що виникають внаслідок недостатньої рівності в доступі до ресурсів, можливостей та благ. Україна стикається з великим соціально-економічним розривом між регіонами, що ускладнюється низьким рівнем ефективності економіки та відставанням у розвитку.

Розкриємо соціальний аспект інноваційної парадигми у подоланні соціально-економічного розриву. Установлено, що в умовах сьогодення інновації є базовою умовою соціального розвитку, які передбачають як інноваційні ідеї, так й інноваційні методи, способи, технології їх застосування. Характерними ознаками інноваційного соціального розвитку є:

- новизна для соціального середовища, у якому впроваджується;
- орієнтація на задоволення актуальних соціальних потреб, вирішення соціальних проблем;
- має практичний характер розробки, передбачає втілення в життя ідей;
- трансформація суспільних відносин.

Ключовими факторами інноваційного соціального розвитку є правове забезпечення та фінансова підтримка (як ключове джерело фінансової та

правової допомоги в реалізації інноваційних соціальних ініціатив), сприятливі соціально-економічні умови (виступають базою соціального розвитку), інноваційний ресурс (наявність людського ресурсу та матеріального забезпечення) та критична маса як прошарок суспільства, який буде активним споживачем впроваджених інновацій.

Наразі інновації у високих технологіях, зокрема масовому впровадженню технологій зі штучним інтелектом, є каталізаторами третьої промислової революції. За даними PwC, штучний інтелект забезпечить зростання світового ВВП на 14 відсотків (до 15 трлн доларів) до 2030 року. Одночасно це призведе до витіснення людей з виробництва. Тим не менш, більшість науковців стверджують, що такі технологічні зміни призведуть до значного скорочення робочих місць і створення нових професій і сфер людської діяльності, що призведе до переливу робочої сили в ці нові галузі. Інновації збільшують продуктивність праці, оскільки нові технології дозволяють виробляти значно більшу кількість товарів і надавати послуги в коротший термін.

У контексті економічного розвитку, інноваційний підхід означає впровадження новаторських ідей, технологій та підходів у виробництво, послуги та управління. В Україні цей підхід набуває особливої важливості через необхідність подолання розриву між українською економікою та світовими лідерами у цифровій, технологічній та інноваційній сферах.

Для ефективного впровадження інноваційного підходу необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, це розвиток науково-технічного потенціалу країни, зокрема шляхом створення стимулів для наукових досліджень та розвитку вищої освіти в інноваційних галузях. По-друге, це підтримка інноваційних підприємств та стартапів шляхом надання доступу до фінансування, інфраструктури та ринків збуту. По-третє, важливою складовою є створення сприятливого правового та регуляторного середовища, що сприяє розвитку інновацій та захисту інтелектуальної власності.

Інноваційний підхід до розвитку економіки України включає в себе впровадження передових технологій у всі сфери життя та розвиток

конкурентоздатних індустрій, що сприяє зростанню ефективності та конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Враховуючи великий потенціал та талановитість українських фахівців та підприємців, інноваційний підхід має всі шанси стати ключовим чинником у подоланні розриву та забезпеченні сталого економічного зростання країни.

Для формування сприятливої державної політики інноваційного розвитку економіки в Україні стає збільшення кількості інноваційно-активних підприємств, що залучені до інноваційної діяльності. Це може бути досягнуто за допомогою заходів, спрямованих на розвиток простих та складних форм реалізації спільної підприємницької діяльності залежно від параметрів конфігурації.

Прості форми реалізації спільної підприємницької діяльності охоплюють інноваційно-активні підприємства (включаючи державні та муніципальні унітарні, державні та з державною участю), які приймають рішення щодо співпраці відповідно до наявних норм та правил; корпорації та транснаціональні корпорації (з державною участю), в межах яких співпраця розглядається як результат вибору за діючих норм та правил; а також регіональні інститути розвитку та інститути об'єднаних територіальних громад, які затверджують місцеві інноваційні програми та забезпечують їх фінансування згідно із законодавством.

Складні форми реалізації спільної підприємницької діяльності включають мережі розвитку інфраструктури, кластери або вільні економічні зони та синтез зусиль та розширення можливостей учасників через інструменти державно-приватного партнерства.

Правильний розподіл вигод від економічного росту пов'язують з підвищенням соціальних стандартів і зменшенням розриву у доходах між найбагатшими та найбіднішими шарами суспільства. Наприклад, у Європейському Союзі розрив у доходах між 10% найбагатших і 10% найбідніших становить шістьразовий, тоді як в Україні цей розрив вже є 35-кратним. Середній клас охоплює ті групи населення, доходи яких дозволяють

задовольнити потреби в основних товарах та мати можливість придбати товари тривалого користування. Цей прошарок завжди відзначався активністю та відігравав стабілізуючу роль у суспільстві.

Доля цифрової економіки в Україні поступово зростає, але темпи її розвитку залишаються низькими. Щоб не відставати від провідних економік світу назавжди, потрібно негайно розпочати масштабну цифрову трансформацію у всіх сферах, активно інвестуючи в розвиток цифрової інфраструктури, інновацій та передові технології.

Оскільки країна має значний потенціал, особливо в сфері ІТ, де позиція України є відносно міцною, необхідно подолати численні перешкоди, такі як неефективна фіскальна політика, проблеми захисту інтелектуальної власності, низький рівень інноваційної діяльності та інші.

Цифрова економіка показує значний розвиток у високорозвинених країнах, де вона становить від 10 до 35% ВВП, порівняно з країнами, що розвиваються, де ця частка коливається від 2 до 19% ВВП. Цей розрив відображає великі досягнення таких країн, як Німеччина, Швеція, Данія, Канада і Фінляндія у цифровій сфері. Навіть традиційні галузі економіки мають значні запаси цифрових активів, які становлять понад 5% валової доданої вартості сектора. Прогнозується, що до 2025 року цифрова економіка складе близько 24,3% світового ВВП.

Україна, за даними Індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у 2020 році, займає 79 місце, виявивши певне погіршення у порівнянні з 2019 роком. Це свідчить про зростання цифрового відставання через значне відставання у розвитку цифрових технологій порівняно з розвиненими країнами.

За Глобальним індексом інновацій 2021 року, Україна посіла 43 місце, що є найвищим показником за останні сім років, підвищивши своє становище на сім позицій. Ці показники вказують на необхідність підвищення готовності країни до майбутнього та розвитку її унікальних можливостей, що зробить її економіку

більш привабливою для глобальних виробничо-збутових ланцюжків. За індексом мережевої готовності Україна посіла 66 місце серед 139 країн світу.

У ситуації невпевненості, економічної застою та фінансового дефіциту в Україні, застосування податкових пільг для підтримки інноваційного сектору економіки не вважається належним чи ефективним рішенням. Основними перешкодами у отриманні прибутку в інноваційному секторі є можливість уникнення сплати податків, яке не впливає з економічних інновацій, та використання пільг для підприємств, які не використовуються зазначеним сектором.

Сьогодні інноваційний прогрес економіки України та її регіонів можливий лише при умові створення адекватної цифрової екосистеми. Оскільки кожен регіон розвивається з урахуванням наявних соціально-економічних умов, програма цифрової трансформації в окремому регіоні має бути реалізована з урахуванням специфіки економічної спеціалізації та пріоритетів його розвитку. Ефективність інноваційного розвитку регіону прямо залежить від наявності інноваційної культури, яка охоплює широку систему мотивації для цифрових інновацій.

Основні стратегічні напрями та механізми активізації інноваційного розвитку в умовах національного контексту можуть бути сформульовані наступним чином, використовуючи світовий досвід інноваційних перетворень, які є доцільними для запозичення в Україні:

- Ефективна державна інноваційна політика, що враховує стратегічні цілі держави та сприяє реалізації інноваційної моделі розвитку.
- Розробка національної системи впровадження науково-технічних досягнень через науково-технічні програми, що охоплюють взаємодію між освітою, наукою, технологіями та промисловістю.
- Створення механізмів співпраці між бізнесом, науковою галуззю та владою шляхом розвитку інституційних утворень.
- Розробка законодавчих та нормативно-правових механізмів управління інноваціями.

- Розвиток фондів державного венчурного капіталу та венчурного бізнесу.
- Подальший розвиток інноваційних структур регіонального типу та створення сприятливих умов для їхньої діяльності.
- Активізація кластерного підходу до реалізації інноваційної діяльності, що включає організацію мереж кластерів у різних регіонах країни.

Бюджетна система України ґрунтується на таких основних принципах: єдності, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості. У принципі ефективності та результативності стверджується, що всі учасники бюджетного процесу повинні прагнути досягнення цілей, що встановлені на основі національної системи цінностей та завдань інноваційного розвитку економіки при складанні та виконанні бюджетів.

Для втілення інноваційної економіки в Україні ключовими напрямками дії повинні стати: підвищення технологічного рівня економічної системи, зростання конкурентоспроможності країни, створення національної інноваційної системи, визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонів, а також створення механізмів мотива

Розглянемо проблеми та перешкоди, які перешкоджають розвитку інновацій в Україні. Корупція та відсутність прозорості в управлінні є найважливішими проблемами. Це має негативний вплив на бізнес-клімат країни та інвестиційну привабливість, що перешкоджає розвитку підприємницької діяльності та створенню нових робочих місць. Інвестиції та інноваційний розвиток гальмуються через високий рівень корупції. У поєднанні з нестабільністю регуляторної політики та судової системи недосконала система державного управління також стримує інвестиції та інноваційний розвиток. Війна з Росією спричинила значні руйнування інфраструктури, втрату людського капіталу та різке падіння економічної активності. Також українська економіка зазнала найбільших втрат за часів своєї незалежності через агресію росії. За даними Міністерства економіки, у світлі помірної інфляції ВВП України скоротився на

32% у 2022 році. Рівень ВВП на душу населення України значно відстає від розвинутих країн. Так, ВВП Франції за 2022 рік становив 2,779,092.24 млн. дол., Німеччини 4,082,469.49 млн. дол. і Нідерландів 1,009,398.2 млн. дол., відповідно до Світового банку. З іншого боку, ВВП України за 2022 рік оцінюється в 160,502.74 млн. доларів. Інноваційні технологічні процеси в усіх сферах людської діяльності — від роботизованого виробництва мікросхем і чіпів до сільського господарства — забезпечують 80–90 відсотків приросту ВВП у розвинених країнах.

Основою інноваційної діяльності є витрати країн на наукові дослідження і розробки, частка яких обумовлює обсяги високотехнологічного експорту країни та її місце у рейтингу конкурентоспроможності. В Україні ж витрати на наукові дослідження постійно скорочувалися з 0,74 % у 2010 р. до 0,43 % у 2019 р. Україна значно відстає від розвинутих країн за рівнем витрат на наукові дослідження та розробки. У Державному бюджеті України на 2023 рік видатки на наукову і науково-технічну діяльність передбачено в обсязі 11,9 млрд грн, із яких за загальним фондом державного бюджету – 8,2 млрд гривень. Крім наукових досліджень, витрати передбачені на «академічну науку», «університетську науку» та «галузеву науку». Недостатній обсяг інвестицій обмежує можливості у впровадженні нових технологій та інноваційних продуктів на ринок. Крім того, інноваційний процес в Україні сповільнюється через високий рівень міграції, адже багато кваліфікованих фахівців їдуть за кордон у пошуках безпеки, кращих умов для праці та життя, а також через старіння населення, що негативно впливає на конкурентоспроможність української економіки.

Існує багато прикладів успішних країн, які використовували інновації для зменшення соціально-економічного розриву. Наприклад, Фінляндія є одним із світових лідерів у галузі інновацій завдяки тривалим інвестиціям в освіту та наукові дослідження. Цей успіх призвів до кращого рівня життя та меншої нерівності. За десятки років Південна Корея перетворилася з аграрної країни на

одну з провідних світових технологічних держав. Розвиток людського капіталу та державна підтримка інновацій призвели до цього успіху.

Україна може брати приклад з успішного досвіду таких країн та використовувати інновації для подолання соціально-економічного розриву. Наприклад, можна збільшити інвестиції в освіту та наукові дослідження, що дозволить Україні створити кваліфіковану робочу силу та розвивати нові технології. Також варто будувати сприятливий клімат для інновацій. Це може бути як захист прав власності, так і стимулювання інноваційної активності. Крім того, доцільно було б зосередитися на розбудові інноваційної інфраструктури, наприклад, створення інноваційних кластерів, технопарків, бізнес-інкубаторів. Крім того, залучення іноземних інвестицій могло б забезпечити Україні доступ до нових технологій і капіталу. Іноземні інвестиції можуть стати вагомим джерелом фінансування розвитку підприємств, інфраструктури та інноваційних проєктів. Україна має значний потенціал для приваблення іноземних інвестицій у таких галузях, як ІТ-технології, адже вони розвиваються дуже стрімким темпом, а також аграрний сектор та оборонно-промисловий комплекс. Зміцнюючи оборонно-промисловий комплекс, можна буде подолати можливий майбутній соціально-економічний розрив та підвищити безпеку громадян. ІТ є однією з найперспективніших галузей в Україні. Аналіз тенденцій інноваційної діяльності у країнах світу дозволяє дійти висновку, що нові технології, такі як інформаційні технології, формують досить значну частину експорту розвинених країн світу. Україна має великий потенціал у цій сфері, особливо у розробці програмного забезпечення та ІТ-послуг. За останні роки Україна випустила багато ІТ-продуктів, які тепер стали прикладом для країн Європи. Ці технології вже активно продаються та адаптуються під інші країни. Відповідно до Глобального індексу інновацій Україна посіла 55 місце зі 132 країн за 2023 рік. Іншими сферами, що є сприятливими для впровадження інновацій є медицина, енергетика та агропромисловий комплекс. Інновації в цих галузях можуть значно підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародній арені та подолати соціально-економічний розрив.

Наступний крок до інноваційної моделі розвитку – це лібералізація умов для розвитку підприємництва. Україна повинна створити сприятливе підприємницьке середовище, зменшити бюрократичні бар'єри, і спростити процедури реєстрації бізнесу [54]. Сприяння стартапам та інноваційним компаніям, а також сприяння розвитку технологічних кластерів, може сприяти створенню інноваційного середовища.

Наприклад, «Startup Chile» [55] — це програма, яка допомагає стартапам, які обирають Чилі як місце для розвитку свого бізнесу, надаючи грошову підтримку, приміщення для роботи та допомогу з візовими питаннями. Основна мета полягає в тому, щоб Чилі перетворилося на інноваційний центр підприємництва в Латинській Америці.

Програма складається з трьох етапів. «The S Factory» призначена для початківців підприємців; «Seed» призначений для стартапів, які мають функціональний продукт і підтверджений попит; і «Scale» призначений для успішних стартапів, які прагнуть розширити свій бізнес у Латинській Америці та по всьому світу. Учасники отримують акселерацію та грошову підтримку в Чилі без необхідності віддавати частку компанії. Подібні проекти можуть бути корисними для України, оскільки вони приваблюють підприємців з усього світу та сприяють розвитку нових інноваційних концепцій.

Без навчання та досліджень інновації неможливі. Уряд повинен виділити значні кошти на наукові дослідження та покращення освіти. Це гарантує наявність висококваліфікованих фахівців і створює інтелектуальну основу, яка спонукає до інновацій. Програма «Горизонт 2020» (Horizon 2020) Європейського Союзу є чудовим прикладом стратегії, яка наголошує на підтримці науки та інновацій, щоб зберегти свою конкурентоспроможність у світі [56], яка діяла протягом 2014 до 2020 року. За цей час було виділено вісімдесят мільярдів євро на підтримку досліджень і інновацій. Ця програма стала фінансовим інструментом забезпечення конкурентоспроможності Європи в світі.

Після світової пандемії багато країн впроваджують великі програми стимулювання, спрямовані на реформування їхніх економік і суспільств[57-66].

У цьому контексті Південна Корея виявляється провідною країною, завдяки запуску «Korean New Deal» – ініціативи, яка постійно вдосконалюється та розширюється. Він складається з трьох частин: Digital New Deal, Green New Deal і Stronger Safety Net. Згідно із планом Korean New Deal, загальна інвестиція складатиме 160 трильйонів вон (114,1 трильйона вон з державного бюджету) з метою створення 1901000 робочих місць до 2025 року [67].

Основна мета Korean New Deal полягає у перетворенні економіки на більш екологічно чисту, з більшим обсягом цифрових послуг та покращеними системами соціального захисту, реалізованими через фінансову підтримку для підтримки економічного зростання та поліпшеними регулятивними нормами для підтримки приватного сектору.

Digital New Deal – це одна з ключових складових цього плану, для якої передбачено інвестиції в сумі 58,2 трильйони вон (44,8 трильйона вон з державного бюджету). Основна мета Digital New Deal полягає в прискоренні переходу до цифрової економіки та інвестиціях у інтеграцію даних, мереж та штучного інтелекту (DNA) в усіх сферах економіки. Інноваційний курс Digital New Deal в Південній Кореї, з фокусом на цифровій трансформації та інтеграції даних, може стати важливим джерелом навчання для України, сприяючи розвитку інноваційних галузей, поліпшенню медичних послуг та підвищенню ефективності в управлінні та господарській діяльності.

У 2023 році уряд України почав ще активніше сприяти інноваціям задля зміцнення економіки країни. Так, у межах співпраці України та Великобританії розпочав роботу Фонд у сфері зелених інновацій InnovateUkraine. Він надаватиме гранти на підтримку бізнесу в розробленні інноваційних, стійких енергетичних технологій і бізнес-моделей. Цей Фонд було створено із метою прискорення інновацій, необхідних для відновлення енергосистеми України внаслідок російської агресії. Фінансування піде на проєкти енергетичних інновацій, які прискорять процес реконструкції та відновлення української енергетичної інфраструктури. Ці інновації мають сприяти енергетичній безпеці України та чистому переходу країни від вуглеводнів. Держава має необхідні

умови, щоб розгорнути в Україні заводи з виробництва обладнання для екологічного переходу, від екологічного виробництва сталі – до вітрових електростанцій, від сонячних панелей – до накопичувачів енергії.

Підсумовуючи, інноваційна парадигма розвитку економіки є ключовим інструментом для подолання соціально-економічного розриву в Україні. Інновації грають важливу роль у розвитку економіки України. Завдяки інноваційним технологіям та методам виробництва можна підвищити продуктивність галузей, які відстають у розвитку, що сприятиме збільшенню їхньої конкурентоспроможності та підвищенню рівня життя населення. Впровадження інновацій сприяє створенню нових робочих місць, зростанню продуктивності праці та розвитку нових галузей економіки, що дозволяє зменшити нерівності між регіонами та соціальними групами. Правильно спрямовані інноваційні зусилля можуть сприяти розвитку освіти та науки, а також підвищенню якості медичних та інших соціальних послуг. Крім того, інноваційна діяльність сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки загалом, що допомагає збільшити обсяги експорту та залучення інвестицій.

ВИСНОВКИ

Через зростання інтернаціоналізації соціально-економічного та гуманітарного життя, прискорення техноглобалізму, посилення тенденцій до глобальної монополізації капіталу та виробництва, поглиблення регіональних інтеграційних процесів у всьому світі та зростання неадекватності діючих інституцій, глобалізація світової економіки поглиблює нерівномірність світогосподарського розвитку. Будучи загальною формою глобального економічного розвитку, асиметрія відображає системні зміни в економіці світу та визначає основні тренди світогосподарського розвитку протягом усього історичного періоду.

Економічна нерівність та стратифікація є складними та взаємопов'язаними явищами, що визначають соціальну структуру суспільства та розподіл економічних ресурсів. Економічна нерівність проявляється у різних формах, таких як нерівність доходів, багатства та доступу до ресурсів. Вона є основою для формування соціальних верств у суспільстві та впливає на рівень життя та можливості людей. Стратифікація суспільства за економічними ознаками визначає розподіл населення на різні верстви або класи, що мають різний доступ до економічних ресурсів та соціальний статус.

Взаємозв'язок між економічною нерівністю та стратифікацією є доволі взаємопов'язаним. Економічна нерівність є основою для формування стратифікації, тоді як стратифікація може підтримувати та посилювати економічну нерівність. Розуміння цього взаємозв'язку є важливим для розвитку політик, спрямованих на зменшення економічної нерівності та стратифікації.

У цілому, розуміння економічної нерівності та стратифікації є ключовим для побудови більш справедливого, рівного та стабільного суспільства. Дослідження цих понять допомагає розробляти ефективні політики та стратегії для підвищення соціальної справедливості та забезпечення більш справедливих умов для всіх членів суспільства.

Ключовими напрямками дій у боротьбі з соціально-економічною нерівністю є впровадження справедливих та ефективних політик, спрямованих на рівність можливостей, розвиток людського капіталу та створення умов для включення всіх громадян у процеси соціально-економічного розвитку. Також важливим є міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері реалізації стратегій зменшення нерівності.

Україна у соціально-економічних вимірах глобального розвитку знаходиться на перехресті викликів і можливостей. Незважаючи на численні перешкоди, наша країна має великий потенціал для подальшого розвитку і просування вперед. Однак, для досягнення успіху необхідно зосередитися на реалізації реформ, підтримці інновацій та створенні сприятливого середовища для розвитку бізнесу та підприємництва.

Важливою складовою успішної соціально-економічної політики України є підвищення якості життя громадян, зменшення бідності та створення сприятливих умов для розвитку освіти, науки та культури. Подолання корупції, забезпечення правової стабільності та прозорості управління також мають велике значення для створення привабливого інвестиційного клімату та залучення іноземних інвестицій.

На сучасному етапі розвитку економіки України спостерігається тенденція до зростання інноваційної активності. Однак, у порівнянні з розвинутими країнами, економічна система України та внутрішні суб'єкти господарювання потребують інтенсивного стимулювання виробництва та впровадження інноваційних продуктів. Це зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Для підвищення рівня інноваційного розвитку національної економіки необхідно провести комплекс заходів стратегічного, економічного, нормативно-правового та соціального спрямування. Україна має значний потенціал для інноваційних трансформацій, тому використання цього потенціалу сприятиме активізації інвестиційної діяльності та поліпшенню функціонування економічної системи країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Wikipedia contributors. Economic inequality. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_inequality#See_also (Accessed: 12.04.2024)
2. Human Rights Careers, Income Inequality. URL: <https://www.humanrightscareers.com/issues/income-inequality-causes-facts-examples/> (Accessed: 11.04.2024)
3. Економічна нерівність - що це таке, визначення та поняття. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039355-economic-inequality> (Дата звернення: 16.03.2024)
4. В'ячеслав Гнатюк. Нерівність як стимул і його абсолютне заперечення. URL:https://lb.ua/blog/viacheslav_hnatiuk/358702_nerivnist_yak_stimul_i_yogo_absolyutne.html
5. Oxfam report. "The Inequality Virus" is being published on the opening day of the World Economic Forum's «Davos Agenda» 2021
6. INEQUALITY INC. How corporate power divides our world and the need for a new era of public action Oxfam International January 2024
7. Соціальна структура суспільства. Соціально-економічна стратифікація. URL: <https://buklib.net/books/24855/>
8. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с
9. Соціальна стратифікація і мобільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15660212/sotsiologiya/sotsialna_stratifikatsiya_mobilnist.
10. В. Адамик «Соціально-економічна нерівність у національному та глобальному вимірі: сучасний погляд на проблему». URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/34038>

11. Примостка О. О. Методичні підходи до оцінки індикаторів якості життя населення України / О. О. Примостка // Регіональна економіка. – 2016. – №2(80). – С. 80-88.
12. Проблеми розвитку ринку праці в контексті соціальної політики України, загроз та викликів XXI століття / Е. М. Лібанова // Ринок праці та зайнятість населення. - 2012. - № 2. - С. 41-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2012_2_14
13. Investopedia. Gini Index Explained and Gini Coefficients Around the World. URL: <https://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp>
14. Gini Coefficient by Country. URL: <https://wisevoter.com/country-rankings/gini-coefficient-by-country/>
15. Measuring inequality: What is the Gini coefficient? URL: <https://ourworldindata.org/what-is-the-gini-coefficient>
16. World Development Indicators (2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wdi.worldbank.org/table/>.
17. Нерівність доходів по-українськи: «гірше», ніж у Гондурасі, «краще», ніж у Швеції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2162366-nerivnist-dohodiv-poukrainski-girse-niz-u-gondurasikrase-niz-u-svecii.html>.
18. World Population Review. Human Development Index (HDI) by Country 2024. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>
URL: <https://www.datapandas.org/ranking/hdi-by-country>
19. Palma, José Gabriel. "Homogeneous middles vs. heterogeneous tails, and the end of the 'Inverted-U': the share of the rich is what it's all about". Cambridge Working Papers in Economics (CWPE)
20. Atkinson, Anthony. "On the Measurement of Inequality".DOI:10.1016/0022-0531(70)90039-6.
21. Wikipedia contributors. "Hoover index." Wikipedia, The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Hoover_index

22. International Labour Organization. Global unemployment in 2024. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_908068/lang--en/index.htm
23. OECD DATA. Unemployment rate. URL: <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>
24. Poverty Rate by Country. Wisevoter. URL: <https://wisevoter.com/country-rankings/poverty-rate-by-country/>
25. Бадентер Е., Бадентер Р. Кондорсе (1743–1794). Інтелектуал у політиці / Пер. з фр. С. Глухова. Київ : Юніверс, 2008. С. 50
26. «Про поділ суспільної праці» Еміль Дюркгейм (1893)
27. Ganzeboom, Harry BG. "A new International Socio-Economic Index (ISEI) of occupational status for the International Standard Classification of Occupation 2008 (ISCO-08) constructed with data from the ISSP 2002–2007." annual conference of international social survey programme, Lisbon. Vol. 1. 2010.
28. Макс Вебер. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. — К., 1998. — С. 104-156
29. Sorokin P. A. Social and cultural mobility. — N. Y. — L., 1927.
30. Food and Agriculture Organization of the UN, putting a number on hunger. URL: <https://www.fao.org/interactive/state-of-food-security-nutrition/en/>
31. The World Bank, Quality education. URL: <https://datatopics.worldbank.org/sdgatlas/archive/2017/SDG-04-quality-education.html>
32. Global Innovation Index 2023. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2023/
33. Study Smarter, Economic Inequality. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/microeconomics/poverty-and-inequality/economic-inequality/>
34. Arash Nekoei, David Seim, How Do Inheritances Shape Wealth Inequality? URL: <https://academic.oup.com/restud/article/90/1/463/6561551>

35. Eurostat, Gender pay gap statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics#Gender_pay_gap_levels_vary_significantly_across_EU
36. “Соціальні нерівності: сприйняття українським суспільством (заключний звіт)” - соціологічна асоціація України, 2018
URL: http://sau.in.ua/app/uploads/2019/07/ZVIT_SOCZIALNINERIVNOSTI_2018_.pdf
37. Eaton J., Kortum S. Trade in goods and trade in services // World Trade Evolution. Routledge, 2018. P. 82-125.
38. What Is Economic Inequality? (July 27, 2023). World101 from the Council on Foreign Relations. <https://world101.cfr.org/global-era-issues/development/what-economic-inequality>
39. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю., Рилач Н.М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств // 133 Ефективна економіка. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf.
40. Кваліфікаційна робота (пояснювальна записка). (2022). «Проблема соціально-економічної нерівності країн світу» Retrieved March 6, 2024, from https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57016/1/%D0%A4%D0%9C%D0%92_292_2022_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf
41. Боротьба з нерівністю: новий суспільний договір для нової ери. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/en/coronavirus/tackling-inequality-new-social-contract-new-era>.
42. Глобальний договір ООН: пошук рішень для глобальних викликів. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/en/un-chronicle/un-global-compact-finding-solutions-global-challenges>.
43. Переваги торгової системи СОТ. Всесвітня торговельна організація (ВТО). URL: <https://static.un.org/ru/wto/about.shtml>.

44. Шевченко О. Глобальні виклики сучасності: проблема класифікації та пріоритезації. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2017. №1. С. 139.
45. Сухорукова, Ольга Аркадіївна, and Аркадій Ісмаїлович Сухоруков. "Системний підхід до вирішення сучасних проблем міжнародних економічних відносин." (2018).
46. World Bank. (2023). Ukraine | Data. Worldbank.org. <https://data.worldbank.org/country/ukraine>
47. Digital_Ranking_Report_2021. (2021). Imd.cld.bz. <https://imd.cld.bz/Digital-Ranking-Report-2021/354/>
48. “Гроші ходять за студентом”: які зміни очікують на сферу вищої освіти. (2024, January 6). 24 Канал. https://24tv.ua/education/reforma-vishhoyi-osviti-2024-yak-zminyat-sferu-shho-vidomo-pro_n2467464
49. Global Opportunity Index. (2021). Milkeninstitute.org. <https://milkeninstitute.org/global-opportunity-index>
50. Best Healthcare in the World 2023. (2023). Wisevoter. <https://wisevoter.com/country-rankings/best-healthcare-in-the-world/#countries-ranked-by-healthcare>
51. Numbeo. (2023). Health Care Index by Country 2019 Mid-Year. Numbeo.com. https://www.numbeo.com/health-care/rankings_by_country.jsp
52. Global Innovation Index 2023
53. WIPO - GII 2023. (n.d.). Wwww.wipo.int. Retrieved March 18, 2024, from <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine>
54. Длігач А. Принципи, які мають стати основою економіки України на десятиріччя після перемоги. Forbes.ua. 21 квітня 2022. URL: <http://surl.li/rkmmkq>
55. Start-Up Chile – We SUPport founders beyond businesses. 2022.URL: <https://startupchile.org/en/>
56. European commission. Horizon 2020. Details of the EU funding programme which ended in 2020 and links to further information. URL: <http://surl.li/rkmmkl>

57. Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., & Nitsenko, V. (2022). International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*, 23(2), 382–398. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228> URL: <https://journals.vgtu.lt/index.php/JBEM/article/view/16228>
58. Tsygankova T.M., Yatsenko O.M., Tananaiko T.S., Solodkovska G.V., Olefirenko V.V., Ishchenko A.V. (2022). Free trade agreements in the world trade system: benefits and models. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6 (47). 172–181. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3925>
59. Reznikova N., Bulatova O., Yatsenko O., Ivashchenko O. (2022). Fiscal instruments of regulatory competition in the face of challenges to macroeconomic stability during a pandemic COVID-19. *Economic of development*. Vol. 21. No.2. P.35–41. URL: <https://ecdev.com.ua/en/journals/t-21-2-2022/fiskalni-instrumyenti-ryegulyatornoyi-konkuryentsiyi-v-umovakh-viklikiv-makroyekonomichnyi-stabilnosti-pid-chas-pandyemiyi-covid-19>
60. Nataliia Hrynychak, Olha Yatsenko, Olena Bulatova, Olena Ptashchenko. (2023). PROBLEMS RELATING TO THE STATISTICAL RESEARCH OF THE NATIONAL MARKET OF LOGISTICS SERVICES IN WAR CONDITIONS. *Statistics in Transition new series*, vol. 24, 2023, 1, pages: 13-28. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-002>. URL: <https://sit.stat.gov.pl/Issue/62>
61. Tananaiko, T.; Yatsenko, O.; Osypova, O.; Nitsenko, V.; Balezentis, T.; Streimikiene, D. (2023). ECONOMIC RATIONALE FOR MANIFESTATIONS OF ASYMMETRY IN THE GLOBAL TRADING SYSTEM. *Sustainability*, 15, 5316. <https://doi.org/10.3390/su15065316>; URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/6/5316>
62. Tsygankova T., Yatsenko O., Obolenska T., Gordieieva T., Osadchuk V. (2023). INFLUENCE OF INDUSTRY 4.0 ON STRATEGIES OF COMPANIES ENTERING THE GLOBAL MARKET OF DATA INTEGRATION SERVICES. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. (2): 141 – 148; URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/141>

63. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. (2023). FACTORS FOR CHOOSING OF INVESTMENT MODELS BY ASIAN COMPANIES IN THE IMPLEMENTATION AREA OF GLOBAL BUSINESS INITIATIVES. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(49), 149–162. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4000>
64. Shlapak, A.; Yatsenko, O.; Tananaiko, T.; Lyskova, L. (2023). INSTITUTIONAL PROVISION OF TARIFF AND NON-TARIFF REGULATION OF CROSS-BORDER TRADE. *Economics. Ecology. Socium*, 7, 1-23. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2023.7.2-1>. URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/214>
65. Mykhailova M., Yatsenko O., Zavadska Y., Afanasieva O., Haas R. (2023). The War in Ukraine and its Impact on Global Agricultural Trade. *Die Bodenkultur: Journal of Land Management, Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91–105. DOI: 10.2478/boku-2023-0008. URL: <https://content.sciendo.com/view/journals/boku/boku-overview.xml>
66. Shlapak Alla, Yatsenko Olha, Ivashchenko Oksana, Zarytska Nataliya, Osadchuk Valeriia (2023). Digital transformation of international trade in the context of global competition: technological innovations and investment priorities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(53), 334–347. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4241>. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4241/3991>
67. Policy Coordination Bureau - General Policy Coordination Division. Government Announces Korean New Deal 2.0, an Upgrade to Properly Reflect Changes. July 14, 2021. URL: <http://surl.li/rkmki>
68. IMF. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>
69. [The World Economic Forum. Report 2020](https://www.weforum.org). URL: <https://www.weforum.org>
70. Global Social Mobility Index. In Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Social_Mobility_Index

71. REPORT. August 23, 2023. 2023 Economic Mobility Index. URL: <https://www.thirdway.org/report/2023-economic-mobility-index>
72. World Health Organization. URL: <https://www.who.int>
73. World Trade organization. URL: <https://www.wto.org>
74. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua>
75. Global Opportunity Index Database. URL: <https://milkeninstitute.org/research-department/data-viz/global-opportunity-index>
76. WIPO - GII 2023. (n.d.). Www.wipo.int. Retrieved March 18, 2024. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine>